

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою «ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПРОГРАМ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ:
АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»

Виконав:
студент групи ПУ21-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Сухаренко В.А.

Керівник к.держ. упр., доц. Шевченко Н.І

Рецензент к.держ.упр., доц. Черба В.М.

Дніпро – 2025

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки) Теоретико-методологічні засади державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців. Аналіз державної підтримки реабілітації військовослужбовців в Україні. Шляхи вдосконалення державної підтримки програм реабілітації

5. Перелік графічного матеріалу Таблиці і рисунки, що відображали б види реабілітації військовослужбовців, задачі реабілітації військовослужбовців за етапами, порівняння потреб у реабілітації цивільних осіб і військовослужбовців; доповнювали статистичними та аналітичними матеріалами практичну частину роботи

6. Дата видачі завдання 27 січня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення теми кваліфікаційної роботи	20.01.2025	
	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	27.01.2025	
	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	28.01- 20.02.2025	
	Збір та обробка нормативноправових і звітних даних	21.02- 20.03.2025	
	Написання вступу	21.03- 30.03.2025	
	Написання розділу 1	31.03- 10.04.2025	
	Написання розділу 2	11.04- 01.05.2025	
	Написання розділу 3	02.05 - 10.05.2025	
	Підготовка висновків	11.05- 20.05.2025	
	Оформлення роботи	21.05- 05.06.2025	
	Подання на кафедру електронного варіанту роботи	06.06.2025	
	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	11.06.2025	
	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	16.06.2025	

Здобувач освіти

(підпис)

Сухаренко В.А.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Шевченко Н.І.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сухаренко В.А. Державна підтримка програм реабілітації військовослужбовців: аналіз і перспективи розвитку

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Дипломна робота присвячена комплексному аналізу державної політики у сфері реабілітації військовослужбовців в умовах сучасних викликів, спричинених повномасштабною війною в Україні. З огляду на зростаючі потреби у медичній, психологічній, соціальній та професійній підтримці осіб, які брали участь у бойових діях, проблема ефективної державної підтримки програм реабілітації набуває особливої актуальності.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є аналіз теоретичних підходів та оцінка сучасного стану державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців в Україні, виявлення основні проблеми їх реалізації та визначення перспективних напрямів удосконалення політики у цій сфері.

У межах роботи сформульовано та розв'язано низку завдань, зокрема: розкрито поняття, сутність та завдання реабілітації військовослужбовців; проаналізовано основні форми та інструменти державної підтримки у цій сфері; здійснено аналіз чинної нормативно-правової бази, що регламентує реалізацію програм реабілітації; виявлено ключові проблеми та виклики, з якими стикається система державної допомоги в Україні.

Особливу увагу приділено вивченню зарубіжного досвіду функціонування реабілітаційних центрів, а також ролі громадських і волонтерських ініціатив у процесі реабілітації військовослужбовців. У роботі здійснено порівняльний аналіз ефективності наявних підходів та представлено рекомендації щодо удосконалення механізмів державної політики у сфері підтримки ветеранів, з урахуванням потреб сталого розвитку, євроінтеграційного курсу України та принципів людиноцентричності.

Ключові слова: реабілітація, державна підтримка, ветерани, цифровізація, міжвідомча координація, соціальна інтеграція, аналітичні інструменти, міжнародний досвід, моніторинг ефективності, поствоєнна адаптація, громадські ініціативи реінтеграція.

SUMMARY

Sukharenko V.A. State support for rehabilitation programs for military personnel: analysis and development prospects

Bachelor's Qualification Paper in the specialty 281 *Public Management and Administration*. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

This thesis is devoted to a comprehensive analysis of state policy in the field of rehabilitation of military personnel under the conditions of current challenges caused by the full-scale war in Ukraine. In view of the growing need for medical, psychological, social, and professional support for individuals who have participated in combat operations, the issue of effective state support for rehabilitation programs is becoming increasingly relevant.

The goal of this bachelor's qualification paper is to analyze theoretical approaches and assess the current state of government support for military rehabilitation programs in Ukraine, to identify the main problems in their implementation, and to determine promising directions for policy improvement in this area.

The paper formulates and addresses a number of key tasks, including: defining the concept, essence, and objectives of military personnel rehabilitation; analyzing the main forms and instruments of state support in this field; reviewing the current legal and regulatory framework governing the implementation of rehabilitation programs; and identifying key challenges and problems faced by the system of government assistance in Ukraine.

Special attention is given to the study of international experience in the functioning of rehabilitation centers and the role of civil society and volunteer initiatives in the rehabilitation process. The paper includes a comparative analysis of the effectiveness of existing approaches and provides recommendations for enhancing state policy mechanisms in the field of veteran support, taking into account the needs of sustainable development, Ukraine's European integration path, and principles of human-centered governance.

Keywords: rehabilitation, state support, veterans, digitalization, interagency coordination, social integration, analytical tools, international experience, effectiveness monitoring, post-war adaptation, civic initiatives, reintegration.

Список публікацій здобувача:

Сухаренко В.А., Шевченко Н.І. Інноваційні стратегії реінтеграції ветеранів у цифровому суспільстві: виклики та можливості: Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум Матер. міжнар. науково-практ. конф.. (УМСФ. 25 квітня 2025 р). Дніпро, 2025. С.24-26.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	6
1.1. Сутність і задачі реабілітації військовослужбовців	6
1.2. Інструменти державної підтримки реабілітаційних програм	13
1.3. Нормативно-правова база, що регулює державну підтримку програм реабілітації	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	26
2.1 Інституції, інструменти, виклики застосування реабілітаційних програм в Україні	26
2.2. Вітчизняний та зарубіжний досвід реабілітаційних центрів та громадських ініціатив реабілітації військовослужбовців	31
2.3. Оцінка ефективності наявних підходів щодо реабілітації військовослужбовців	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ	46
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті збройної агресії проти України, яка триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру з 2022 року, надзвичайно актуальним постає питання всебічної підтримки військовослужбовців, зокрема їх ефективної медичної, психологічної, соціальної та професійної реабілітації. Велика кількість учасників бойових дій, повертаючись із фронту, потребують комплексної допомоги для повернення до мирного життя та адаптації в суспільстві.

На сучасному етапі держава реалізує низку програм реабілітації, проте існують суттєві проблеми, пов'язані з недоліками законодавчої бази, нестачею фінансування, фрагментарністю ініціатив, а також недостатньою координацією між органами влади та громадянським суспільством. Крім того, досвід провідних країн світу демонструє важливість інтегрованого підходу до реабілітації ветеранів, що поєднує медичну допомогу з психологічною підтримкою, соціальними гарантіями та професійною перекваліфікацією.

У зв'язку з цим виникає необхідність ґрунтовного аналізу чинних програм державної підтримки реабілітації військовослужбовців, виявлення їх сильних і слабких сторін, а також розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення відповідної державної політики. Отже, тема дослідження є надзвичайно актуальною як у науковому, так і в практичному вимірах, оскільки безпосередньо пов'язана з національною безпекою, соціальною стабільністю та відновленням людського потенціалу країни.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є аналіз теоретичних підходів та оцінка сучасного стану державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців в Україні, виявлення основні проблеми їх реалізації та визначення перспективних напрямів удосконалення політики у цій сфері.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- визначити сутність і задачі реабілітації військовослужбовців;

- проаналізувати інструменти державної підтримки реабілітаційних програм;
- провести аналіз нормативно-правової бази, що регулює державну підтримку програм реабілітації;
- дослідити сучасний стан і проблеми державної підтримки реабілітації військовослужбовців в Україні;
- дати характеристику досвіду реабілітаційних центрів та громадських ініціатив реабілітації військовослужбовців;
- оцінити ефективності наявних підходів щодо реабілітації військовослужбовців;
- запропонувати шляхи вдосконалення державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців.

Об'єктом дослідження є система державної підтримки реабілітації військовослужбовців в Україні, а **предметом** – організаційно-правові та фінансово-економічні механізми реалізації державної політики у сфері реабілітації військовослужбовців, а також напрями її удосконалення в сучасних умовах.

Методологічну основу дослідження становить сукупність підходів, методів і принципів, які дозволяють здійснити комплексний аналіз проблеми та забезпечити обґрунтованість отриманих результатів. В роботі використано: аналіз і синтез – для вивчення законодавчої бази, програм, стратегій і статистичних даних щодо реабілітації військовослужбовців; порівняльний метод – для зіставлення українського досвіду із практиками інших країн; системний підхід – для комплексного розгляду структури й взаємозв'язків елементів системи державної підтримки реабілітації; метод класифікації і типологізації – для узагальнення форм і видів реабілітаційних послуг та програм; прогностичний метод – для визначення перспектив розвитку та можливих напрямів удосконалення державної політики в цій сфері.

Матеріали кваліфікаційної роботи пройшла апробації на Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрове суспільство: міжнародні економічні

відносини, управління, фінанси та соціум» у вигляді тез доповіді «Інноваційні стратегії реінтеграції ветеранів у цифровому суспільстві: виклики та можливості», що проводився 25 квітня 2025 р в Університеті митної справи та фінансів.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (сім підрозділів), висновки, загальний обсяг роботи складає 57 сторінок. Список використаних джерел містить 67 найменувань, у тому числі 21 іноземною мовою. У роботі вміщено 3 рисунки та 7 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1 Сутність і задачі реабілітації військовослужбовців

Після повернення з фронту багато українських військовослужбовців зіштовхуються не лише з фізичними пораненнями, а й із серйозними психологічними, емоційними та соціальними наслідками участі у бойових діях. Це формує гостру потребу в реабілітації - складному та багатокомпонентному процесі, який допомагає військовим відновитися та повернутися до повноцінного життя. У науковій і прикладній площині поняття «реабілітація» трактується як система заходів, спрямованих на відновлення втрачених або порушених функцій організму, психіки та соціального статусу людини внаслідок хвороби, травми або іншого ушкодження [1].

Термін «реабілітація» запозичений із латинської мови і складається з префікса «re» - відновлення і прикметника «habilitas» - сприяти, корисність. Таким чином, дослівний переклад досліджуваного терміна означає відновлення корисності для чогось [2].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), реабілітація - це комбіноване і координоване використання медичних, соціальних і професійних заходів з метою підготовки і перепідготовки (перекваліфікації) індивідуума на оптимум працездатності [3].

У вітчизняній науковій літературі існує кілька підходів до визначення сутності реабілітації. Так, В.Б. Самойленко, Н.П. Яковенко та І.О. Петряшев у підручнику «Медична і соціальна реабілітація» розглядають реабілітацію як комплекс медичних, соціальних, психологічних, педагогічних та професійних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я та працездатності

пацієнтів з різними патологіями[4] .

Курт Вінтер підкреслює соціальний аспект реабілітації, визначаючи її як «цілеспрямовану діяльність колективу в медичному, педагогічному, соціальному та економічному аспектах з метою збереження, відновлення і зміцнення здатності людини брати активну участь у суспільному житті»[5, с. 45-50] .

У випадку військовослужбовців, мова йде про більш широкий контекст - адже вони потребують не лише медичного втручання, а й комплексної підтримки з боку суспільства, держави та спеціалізованих фахівців.

Сьогодні реабілітація військових є не лише індивідуальним процесом, а й складовою безпеки держави. Її якість впливає не тільки на фізичне здоров'я захисників, а й на стабільність родин, спроможність ветеранів адаптуватися в мирному житті, знизити соціальну напругу та забезпечити справжню інтеграцію після служби.

Реабілітація військовослужбовців включає кілька ключових напрямів, кожен із яких відіграє свою роль у поверненні людини до активного життя. Йдеться не лише про фізичне відновлення, а про комплекс заходів, які охоплюють як біологічну, так і соціальну природу людини.

Основні види реабілітації військовослужбовців сформульовано та надано на рис. 1.1.

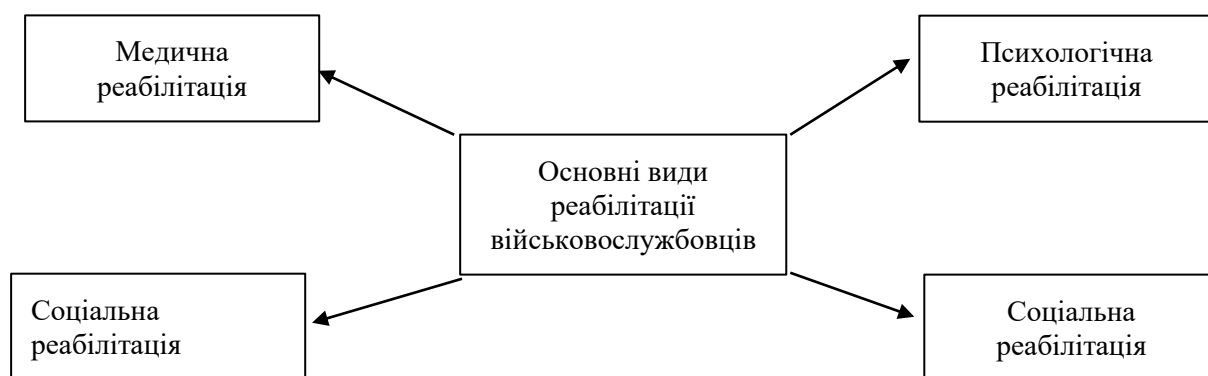

Рис. 1.1. Основні види реабілітації військовослужбовців

Джерело: складено автором на основі [6;7;8;9;]

Медична реабілітація передбачає заходи для фізичного відновлення після поранень, ампутацій, травм внутрішніх органів. Включає хірургію, фізіотерапію, медикаментозне лікування та ЛФК [6].

Психологічна реабілітація спрямована на подолання наслідків ПТСР, тривожних станів, депресії. Включає психологічну підтримку, арт-терапію, групову та когнітивно-поведінкову терапію [7].

Соціальна реабілітація допомагає відновити зв'язки з родиною, інтегруватися в громаду, уникнути ізоляції. Важливою є участь у волонтерській, громадській чи культурній діяльності [8].

Професійна реабілітація дає змогу адаптуватися до нових умов праці, пройти перекваліфікацію або навчання для опанування нової спеціальності [9].

Усі ці напрями тісно пов'язані між собою і мають реалізовуватись як єдиний, цілісний процес. Відновлення лише одного компонента (наприклад, фізичного) не забезпечить повноцінної адаптації ветерана до мирного життя.

Як зазначалося вище, реабілітація військовослужбовців є багатовимірним процесом, який охоплює як медичну, так і психологічну, соціальну та професійну складові. Проте не менш важливим є розуміння її етапності - від першого контакту з пацієнтом до повної інтеграції у суспільство. Такий підхід дозволяє структурувати процес і визначити ключові завдання кожного етапу.

Першим етапом є екстрена або стабілізаційна допомога, яка починається безпосередньо після отримання поранення або виведення військовослужбовця із зони бойових дій. Основна мета цього етапу - врятувати життя, стабілізувати стан здоров'я, запобігти ускладненням. На цьому етапі пацієнт часто перебуває в умовах стаціонару, зокрема у військових шпиталях [10].

Другим етапом є рання медична та психологічна реабілітація, яка починається після стабілізації загального стану. Вона включає лікувальні заходи, реабілітаційну фізкультуру, роботу з психологом чи психотерапевтом. Важливо, щоб уже на цьому етапі залучалися мультидисциплінарні команди - лікарі, психологи, реабілітологи - для

побудови індивідуальної траєкторії одужання [10].

Наступний етап - відновлювальна або тривала реабілітація, яка може тривати місяцями. Вона реалізується у спеціалізованих реабілітаційних центрах або амбулаторно. Тут основна увага зосереджується на відновленні функцій, зменшенні залишкових симптомів, навчанні компенсаторних навичок, а також поступовому поверненню до самостійного життя.

Останній етап - етап соціальної та професійної адаптації. Він включає реінтеграцію у родину, громаду, робоче середовище. На цьому етапі часто виникають нові виклики: втрата колишнього соціального статусу, нерозуміння з боку суспільства, труднощі з пошуком роботи. Тому ключовим стає супровід військовослужбовця соціальними службами, участь у ветеранських спільнотах, можливість перекваліфікації або менторської підтримки [11].

Для зручного розуміння функціонального навантаження кожного з етапів реабілітації, нижче подано узагальнену таблицю, в якій наведено ключові задачі, що реалізуються на кожному етапі відновлення військовослужбовців.

Таблиця 1.1

Основні задачі реабілітації військовослужбовців за етапами

Етап реабілітації	Основні задачі
1. Екстрена стабілізація	- Урятувати життя; - Стабілізувати фізичний стан; - Запобігти ускладненням;
2. Рання реабілітація	- Розпочати фізичне та психологічне відновлення; - Залучити мультидисциплінарну команду; - Побудувати індивідуальний план;
3. Відновлювальна (тривала) реабілітація	- Зменшити залишкові симптоми-; - Навчити компенсаторних стратегій-; - Підготувати до самостійного життя;
4. Соціальна та професійна адаптація	- Сприяти інтеграції у родину й громаду; - Надати підтримку при працевлаштуванні; - Забезпечити менторський супровід;

Джерело: складено автором на основі [10;11;]

Таким чином, ефективна реабілітація передбачає не лише широкий спектр послуг, а й чітку поетапну логіку, яка враховує зміну потреб військовослужбовця на кожному етапі. Це забезпечує сталі результати та

підвищує якість життя ветеранів у довгостроковій перспективі.

Реабілітація військовослужбовців має низку унікальних характеристик, які суттєво відрізняють її від реабілітації цивільного населення. Це пов'язано як зі специфікою травм, які отримують військові в умовах бойових дій, так і з психологічним навантаженням, що виникає внаслідок тривалого перебування у стресових, небезпечних умовах.

Однією з ключових особливостей є висока частка комбінованих травм - поєднання фізичних ушкоджень (ампутації, поранення, черепно-мозкові травми) з психоемоційними порушеннями. Такі випадки вимагають злагодженої роботи медичних, психологічних і соціальних фахівців. Часто ці травми не лише впливають на фізичну функціональність, а й змінюють уявлення людини про себе, про своє майбутнє та місце в суспільстві [12].

Ще однією характерною рисою є наявність посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або інших форм психічної дезадаптації. За даними міжнародних досліджень, серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, рівень ПТСР може сягати 20–30%, а серед тих, хто пережив втрату побратимів або важкі поранення - ще вищий [13]. Такі стани супроводжуються тривогою, агресивністю, емоційною ізоляцією, порушеннями сну, що ускладнює повернення до цивільного життя.

Крім того, специфіка військової служби формує в особистості високий рівень відповідальності, звикання до дисципліни та ієрархії, що часто вступає в протиріччя із невизначеністю та повільністю процесів у цивільному житті. Повернувшись додому, ветерани можуть зіштовхнутися з байдужістю, браком розуміння з боку суспільства, що посилює відчуття ізоляції [14].

Також варто враховувати, що військові часто не схильні звертатися по допомогу, особливо - психологічну. В армійському середовищі ще досі зберігаються стереотипи про «слабкість», якщо людина зізнається у внутрішніх переживаннях. Це ускладнює раннє виявлення психологічних проблем і знижує ефективність втручання.

Тож, реабілітація військовослужбовців вимагає особливого,

адаптованого підходу, який би враховував не лише клінічні потреби, а й глибинні соціокультурні та психологічні аспекти. Важливо, щоб кожен етап цього процесу був спрямований на повернення до гідного, активного та інтегрованого життя в мирному суспільстві.

Попри схожість окремих складових реабілітаційного процесу, потреби військових і цивільних осіб мають суттєві відмінності. Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, стикаються з більшою кількістю як фізичних, так і психологічних викликів. Для зручності порівняння основні відмінності наведено у таблиці:

Таблиця 1.2

Порівняння потреб у реабілітації цивільних осіб і військовослужбовців

Критерій	Цивільні особи	Військовослужбовці
Тип травм	Побутові, професійні травми	Бойові поранення, ампутації, множинні ураження
Психоемоційний стан	Тривожність, депресії	ПТСР, емоційна загальмованість, вина вижившого
Соціальне середовище	Підтримка родини, звичне оточення	Відчуття ізоляції, нерозуміння з боку суспільства
Потреба в адаптації	Мінімальна, адаптація до обставин	Повна переадаптація до мирного життя
Мотивація до звернення по допомогу	Вища, менше стигми	Низька, часто заперечення проблеми
Потреба в комплексному супроводі	Залежить від ситуації	Необхідний міждисциплінарний підхід
Професійне повернення	Повернення до звичної роботи	Потреба у перекваліфікації або новій професії

Джерело: складено автором

Таблиця 1.2 ілюструє, що потреби військовослужбовців у реабілітації значно ширші та глибші, ніж у цивільного населення. У той час як цивільні особи здебільшого стикаються з фізичними або соціальними проблемами локального характеру, військові переживають комплексну травму, яка охоплює і тіло, і психіку, і соціальні зв'язки.

Важливо також відзначити, що професійна реінтеграція у випадку цивільних зазвичай не вимагає суттєвої зміни професії чи способу життя.

Натомість ветерани часто не можуть повернутися до попереднього фаху - і це вимагає повної перебудови життєвої стратегії.

Крім того, у військовому середовищі ще досі присутні стигматизація психологічної допомоги, що значно ускладнює доступ до неї. У цивільному ж суспільстві, особливо серед молоді, психотерапія сприймається дедалі більш природно.

Ці фактори разом формують необхідність створення окремих програм, інституцій та політик, які б відповідали саме на потреби військових. Реабілітація не повинна бути універсальною - вона має бути більш індивідуальною орієнтованою та персоналізованою, враховуючи унікальний досвід, навантаження і психологічний профіль кожного ветерана.

Ефективна реабілітація військовослужбовців можлива лише за умови впровадження міждисциплінарного підходу - коли різні фахівці працюють у зв'язці, взаємодіючи на всіх етапах відновлення. Такий підхід дозволяє побудувати індивідуальну траєкторію реабілітації, враховуючи не лише тип травм, а й соціальні, професійні, психологічні особливості особи.

До складу мультидисциплінарних команд зазвичай входять:

- лікарі-фізіотерапевти, хірурги, реабілітологи;
- психологи, психотерапевти, психіатри;
- соціальні працівники, юристи, кар'єрні консультанти;
- фахівці з фізичної культури, ерготерапевти;
- представники ветеранських організацій або координатори волонтерських програм.

Усі вони мають єдину мету - забезпечити максимально повне відновлення військовослужбовця, повернути його до активного життя. Так, наприклад, після лікування ампутацій лікарі працюють над фізичним відновленням, психологи - над прийняттям нового тіла, соціальні працівники - над оформленням статусу інвалідності, а фахівці з працевлаштування - над підбором підходящої професії [15].

Міждисциплінарна модель дозволяє уникати дублювання функцій та

втрачених контактів. Вона також сприяє кращій мотивації самого ветерана, який бачить, що його проблемами займаються злагоджено й комплексно. Особливо ефективними є ті команди, які супроводжують пацієнта не лише у шпиталі, а й у період соціального повернення - у громаду, родину, професійне середовище.

Варто зазначити, що саме завдяки такому підходу формуються центри ветеранів нового типу, де не просто надають допомогу, а створюють навколо військового середовище турботи й можливостей. Саме мультидисциплінарність забезпечує гуманний і цілісний підхід, який відповідає сучасним стандартам реабілітаційної практики [16].

Таким чином, у контексті повномасштабної війни реабілітація перестає бути просто напрямом медичної допомоги - вона перетворюється на національний виклик, від відповіді на який залежить не лише якість життя ветеранів, а й соціальна стійкість держави загалом. Формування ефективної системи реабілітації - це не опція, а вимога часу.

У підсумку, реабілітація військовослужбовців - це не одноразова медична процедура, а багаторівневий та багатовимірний процес, який охоплює фізичне, психологічне, соціальне та професійне відновлення особистості. Він починається з моменту надання екстреної допомоги й триває аж до повної інтеграції ветерана в мирне життя.

Особливість реабілітації саме військових полягає в поєднанні глибоких фізичних травм і психологічних ушкоджень, які часто накладаються на зміну життєвих орієнтирів, втрату професійної ідентичності та соціальну ізоляцію. Саме тому вона вимагає міждисциплінарного підходу з залученням широкого кола фахівців - медиків, психологів, соціальних працівників, юристів та представників громадянського сектору.

1.2 Інструменти державної підтримки реабілітаційних програм

Як було показано у попередньому підрозділі, реабілітація військовослужбовців - це комплексний процес, який охоплює медичну, психологічну, соціальну та професійну складові. Проте реалізація такої багаторівневої підтримки вимагає не лише чіткої політики, а й практичних інструментів, які дозволяють втілювати її в дію. Саме інструменти - як прикладні засоби реалізації державної політики визначають, наскільки ефективно держава може реагувати на потреби ветеранів.

У цьому підрозділі я хотів би зупинитися на основних інструментах, які держава використовує для підтримки програм реабілітації: від цільових програм і фінансових механізмів до інноваційних цифрових рішень і партнерських моделей. Такий аналіз дозволяє оцінити не лише формальну присутність політики, а й її реальний вплив на рівень життя та інтеграцію військових після служби.

Із метою більш наочного розуміння структури інструментів державної підтримки реабілітаційних програм доцільно звернутися до рисунка 1.2, який ілюструє основні категорії таких інструментів та їх взаємозв'язок. На рисунку виокремлено п'ять ключових блоків: фінансові, нормативно-правові, інституційні, освітньо-кадрові, соціальні, правові інструменти та інформаційно-аналітичну підтримку. Кожен блок детально окреслює свій зміст та роль у системі державної допомоги ветеранам, починаючи від фінансування програм і закінчуючи захистом прав учасників бойових дій.

Рис.1.2. Інструменти державної підтримки реабілітаційних програм

*НУО – неурядова організація

Фінансове забезпечення програм реабілітації є ключовим фактором їх реалізації. Серед основних фінансових механізмів державної підтримки виділяють бюджетне фінансування, субвенції та трансферти місцевим бюджетам, гранти для громадських організацій та закладів охорони здоров'я. Бюджетні кошти виділяються, зокрема, через програму КПКВК 2507030 «Реабілітація ветеранів війни», яка фінансується з Державного бюджету України та охоплює медичне лікування, психологічну допомогу, санаторно-курортне оздоровлення, а також закупівлю послуг у недержавних закладах [17]. У поєднанні до цього функціонують державні закупівлі послуг з реабілітації, які реалізуються через систему ProZorro. Це дозволяє залучати приватні клініки, громадські організації або благодійні фонди до виконання послуг, що розширює доступ до реабілітації і знижує навантаження на державні установи [18].

Ще одним дієвим інструментом є субвенції та трансферти місцевим бюджетам, які дозволяють громадам створювати власні програми реабілітації та адаптації ветеранів. За ці кошти фінансуються ремонт або оснащення центрів допомоги, організовується психологічна підтримка, реалізуються житлові програми та заходи соціального супроводу [19]. Паралельно діє грантова підтримка громадських ініціатив, зокрема через конкурси Українського ветеранського фонду, що дає змогу громадським організаціям реалізовувати проекти у сфері психосоціальної підтримки, освіти та професійної адаптації. У 2023 році таким чином було підтримано понад 180 ініціатив [20].

Нормативно-правове забезпечення складає базу, на якій ґрунтується діяльність реабілітаційних центрів і громадських ініціатив у сфері підтримки

ветеранів. Основні закони та підзаконні акти визначають ключові принципи, підходи та стандарти для роботи таких установ. Вони встановлюють правила взаємодії між різними учасниками системи: державними органами, громадськими організаціями, міжнародними партнерами.

Зокрема, Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [30] закріплює основні положення про види та рівні реабілітаційної допомоги, а Закон «Про статус ветеранів війни» [32] встановлює права та соціальні гарантії військовослужбовців. Постанови уряду, такі як № 1268 [34] і № 1338 [35], деталізують порядок організації та фінансування реабілітаційних послуг, а також механізми надання психологічної допомоги. Важливим є і створення реєстрів (наприклад, наказ Мінвету № 330 [37]), які впорядковують процес обліку та доступу до реабілітаційних послуг.

Таким чином, нормативно-правова база є основою для ефективного функціонування всієї системи реабілітації: вона визначає ролі учасників, вимоги до якості послуг та стандарти, які забезпечують рівний доступ до допомоги всім ветеранам.

Інституційна підтримка реалізується через мережу державних та муніципальних закладів, які забезпечують надання комплексної реабілітаційної допомоги. Сюди належать профільні заклади, а також центри на базі обласних лікарень і спеціалізованих медичних установ [26]. Ці центри дотримуються затверджених МОЗ стандартів та міжнародних рекомендацій, включаючи підходи ВООЗ та НАТО.

Ключову роль у цій системі відіграють міністерства та профільні агентства. Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) координує заходи підтримки, веде облік ветеранів та реалізує пілотні проекти. МОЗ відповідає за стандарти надання реабілітаційної допомоги, підготовку кадрів і наукове супроводження. Міністерство соціальної політики (Мінсоцполітики) відповідає за соціальні послуги, працевлаштування ветеранів та соціальний супровід [9; 10].

Особливо важливою є співпраця з громадськими та міжнародними

організаціями, що допомагає підвищувати якість послуг та розширювати їхній спектр. Це співпраця з ГО, які спеціалізуються на психосоціальній підтримці, а також з міжнародними донорами (наприклад, USAID, NATO Trust Fund), які інвестують у підвищення кваліфікації персоналу та розвиток інноваційних програм [36; 27].

Такий комплексний підхід дозволяє створювати багаторівневу мережу, яка працює на користь ветеранів, хоча ефективність взаємодії між цими суб'єктами досі залежить від координації та достатнього фінансування.

Освітні та кадрові інструменти є важливою частиною державної підтримки реабілітаційних програм, оскільки якість послуг значною мірою залежить від компетентності фахівців.

Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) через свої навчальні програми та партнерства з освітніми закладами забезпечує підготовку лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, фізичних терапевтів, ерготерапевтів та психологів [10]. Крім того, Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) разом із громадськими організаціями організовує тренінги та воркшопи, спрямовані на розвиток мультидисциплінарних команд, що працюють з ветеранами [9; 29].

Велика увага приділяється програмам підвищення кваліфікації та обміну досвідом із міжнародними партнерами. Зокрема, у рамках проєктів, що фінансуються NATO Trust Fund або USAID, українські фахівці проходять стажування у країнах ЄС та НАТО, знайомлячись із найкращими практиками реабілітації [36; 27].

Методична підтримка є складовою освітніх інструментів. МОЗ та профільні відомства розробляють стандартизовані протоколи та методичні рекомендації, що дозволяють уніфікувати надання допомоги та підвищити її якість [31].

Такий підхід до підготовки кадрів та методичної підтримки допомагає сформувати єдину професійну спільноту, яка здатна швидко реагувати на нові виклики у сфері реабілітації військовослужбовців.

Інформаційно-аналітична підтримка - це складова інструментів державної підтримки програм реабілітації. Вона включає не лише збір і аналіз даних, а й використання цієї інформації для вдосконалення реабілітаційних послуг.

Основними елементами цього блоку є моніторинг програм реабілітації, оцінка їхньої ефективності та поширення інформації про доступні послуги. Так, наприклад, Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) впровадило індикаторну систему оцінки якості реабілітаційних програм. Вона базується на медичних показниках, результатах опитувань ветеранів і соціально-економічних індикаторах, таких як рівень працевлаштування чи інтеграції у громаду [29].

Ще важливим є поширення інформації серед ветеранів. Ця робота ведеться не тільки через офіційні вебсайти державних установ, а й через громадські організації, зокрема, VeteranHub або «Пліч-о-пліч», які допомагають ветеранам знайти потрібні послуги, отримати консультації, а також навчальні матеріали [28; 20].

Інформаційно-аналітична підтримка включає й наукові дослідження: зокрема, дослідження Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) і вітчизняних наукових центрів, які аналізують сучасні підходи до медичної та психологічної реабілітації [10].

Водночас залишається потреба у вдосконаленні механізмів збору й аналізу даних. Проблемою є розрізненість статистики між різними відомствами (МОЗ, Мінвет, Мінсоцполітики) та недостатня координація між ними.

Соціальні та правові гарантії спрямовані на забезпечення ветеранів і військовослужбовців соціальними пільгами, правовим захистом та підтримкою у повоєнний період. Вони включають право на отримання пільг і компенсацій, таких як безоплатне лікування, пільговий проїзд, забезпечення засобами реабілітації, а також участь у програмах соціальної реінтеграції. Ці гарантії закріплені у законах і підзаконних актах України, зокрема у Законі «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що визначає права ветеранів

на захист інтересів у державних органах та доступ до послуг реабілітації [32; 33].

Паралельно, спеціальні державні програми, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України №1270 від 07.11.2023 р., встановлюють механізм надання психологічної допомоги ветеранам та забезпечують можливість вибору постачальників таких послуг за кошти державного бюджету [35]. У свою чергу, Міністерство у справах ветеранів України та органи місцевої влади відіграють важливу роль у організації заходів соціальної підтримки та реабілітації ветеранів [9; 28].

Варто зазначити й роль громадських ініціатив, які часто доповнюють державні програми, забезпечуючи більш гнучку підтримку, індивідуалізований підхід та правову просвіту ветеранів [20]. Таким чином, соціальні та правові гарантії формують основу захисту ветеранів і створюють умови для їхнього повернення до мирного життя.

Таким чином, інструменти не існують у відриві від загальної політики. Вони є практичним втіленням стратегічного бачення держави, адаптованим до потреб цільової групи - у нашому випадку, військовослужбовців, які проходять шлях реабілітації.

Ще одним важливим інструментом державної підтримки є вибір організаційної моделі реалізації програм реабілітації. В Україні поступово сформувалися різні формати організації такої допомоги: централізовані державні заклади, муніципальні ініціативи, державно-громадські партнерства та пілотні міжнародні проєкти. Кожен з цих форматів має свої інструментальні особливості: систему управління, принципи фінансування, кадрову політику, масштаб доступності.

Таким чином, інструменти державної підтримки реабілітаційних програм - це не лише питання фінансування або організації, а й складна система дій, яка включає управління знаннями, цифрові рішення, моделі взаємодії та механізми зворотного зв'язку. Від ефективності цих інструментів залежить не просто успішність окремих ініціатив, а загальна спроможність держави інтегрувати

ветеранів у повоєнне суспільство.

1.3 Нормативно-правова база, що регулює державну підтримку програм реабілітації

Забезпечення ефективної та комплексної реабілітації військовослужбовців в Україні неможливе без належного нормативно-правового забезпечення. Саме закони, підзаконні акти та відомчі документи створюють правові рамки, в межах яких держава реалізує політику у сфері реабілітації, визначаючи її напрями, механізми, відповідальних суб'єктів і гарантії для цільових груп. У сучасних умовах, коли кількість ветеранів війни стрімко зростає, актуальність правового врегулювання питань реабілітації зростає в рази. Саме тому останні роки характеризуються активною законотворчою діяльністю, появою нових документів та оновленням чинного законодавства.

Нормативно-правове поле у цій сфері охоплює кілька рівнів: базові закони, які визначають загальні принципи; постанови Кабінету Міністрів, що конкретизують механізми реалізації; а також відомчі акти міністерств, які регулюють спеціальні аспекти надання реабілітаційних послуг. Окрім цього, важливу роль відіграє імплементація міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій ВООЗ, ЄС і НАТО, що впливають на формування української практики. Таким чином, у цьому підрозділі буде розглянуто основні нормативно-правові документи, які регламентують сферу реабілітації військовослужбовців.

Одним із основоположних нормативних актів у сфері реабілітації є Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» №1053-IX, прийнятий у 2020 році. Він уперше системно врегулював поняття, принципи та механізми надання медичної і психосоціальної реабілітаційної допомоги в Україні, наблизивши правове регулювання до міжнародних стандартів, зокрема ВООЗ і Європейського Союзу. Закон визначає три рівні надання послуг: гостру,

післягостру та довготривалу реабілітацію, що можуть надаватися як у стаціонарних умовах, так і амбулаторно або вдома [25].

Суттєвим нововведенням стало закріплення принципу мультидисциплінарного підходу, що передбачає участь у реабілітації команди спеціалістів: лікарів, фізичних терапевтів, ерготерапевтів, психологів, соціальних працівників. Це дозволяє враховувати не лише фізичний, а й когнітивний, емоційний і соціальний стан пацієнта, що є критично важливим у роботі з військовослужбовцями [26][37].

Ще одним важливим нормативним документом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» №3551-ХІІ, чинний із 1993 року, який неодноразово змінювався і доповнювався. Закон визначає коло осіб, які мають право на статус учасника бойових дій, інваліда війни або учасника війни, та гарантує їм право на комплекс соціальних послуг, включно з реабілітацією. Зокрема, передбачено право на безоплатне лікування, психологічну підтримку, забезпечення технічними засобами реабілітації, санаторно-курортне оздоровлення та супровід [27]. Після 2022 року до закону було внесено важливі зміни, зокрема розширено категорії осіб, які можуть отримати статус УБД, включено добровольців тероборони, уточнено механізми надання допомоги в умовах воєнного стану, а також запроваджено спрощені процедури оформлення документів через платформу «Дія» [28].

Обидва ці закони створюють правовий каркас, у межах якого функціонує система реабілітаційної підтримки. Проте для реалізації їх положень на практиці необхідна чітка система підзаконних актів, які встановлюють порядок дій, вимоги до установ, фінансування та інші процедурні аспекти.

Окрім законів, надзвичайно важливу роль у впровадженні політики реабілітації відіграють підзаконні нормативно-правові акти. Насамперед йдеться про постанови Кабінету Міністрів України, які деталізують механізми реалізації законодавчих положень, розподіляють повноваження між виконавцями та формують практичні алгоритми надання допомоги.

Центральною постановою, якщо так можна сказати у цій сфері, є Постанова Кабінету Міністрів України №1268 від 3 листопада 2021 року, яка затверджує Порядок організації надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я. Документ встановлює, що медична реабілітація є частиною пакету безоплатних медичних послуг, які надаються відповідно до Програми медичних гарантій та фінансуються через Національну службу здоров'я України (НСЗУ). Це означає, що військовослужбовці, які потребують відновлення після поранення чи травми, мають право на безоплатну реабілітацію в уповноважених медичних закладах. Постанова також акцентує увагу на необхідності мультидисциплінарного підходу, що включає командну роботу лікарів, терапевтів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців [29]. Окремим розділом у постанові визначено вимоги до реабілітаційних закладів. Зокрема, заклад повинен мати мультидисциплінарну команду фахівців (лікаря, реабілітолога, фізичного терапевта, психолога, логопеда тощо), відповідне обладнання, умови для проведення ЛФК та фізіотерапії. Обов'язковою умовою є складання індивідуального реабілітаційного плану та забезпечення наступності реабілітаційного процесу - тобто продовження допомоги після виписки пацієнта зі стаціонару.

Ще одним важливим нормативним актом стала Постанова КМУ №1338 від 29 листопада 2022 року, якою запроваджено механізм відшкодування витрат на психологічну допомогу ветеранам та членам їхніх родин. Цей документ створює правову основу для соціального замовлення у сфері ментального здоров'я: держава компенсує вартість послуг психологів і психотерапевтів, внесених до спеціального реєстру, а ветерани самостійно обирають фахівця [30]. Важливість цієї постанови полягає в деінституціоналізації допомоги - частина послуг надається поза межами медичних установ, у громаді або онлайн. Це значно спрощує доступ до підтримки, зменшує стигматизацію звернення до психологів, а також стимулює розвиток недержавного сектору в цій сфері.

Також, нормативно-правова база не може розглядатися без урахування відомчих нормативних актів, які мають важливе значення для практичної реалізації державної політики у сфері реабілітації. Саме такі документи, що ухвалюються профільними міністерствами, деталізують механізми надання послуг, встановлюють вимоги до виконавців, описують маршрути пацієнтів та визначають стандарти реабілітаційної допомоги. Без цієї ланки загальна законодавча рамка залишається неповною і малоефективною на практиці.

Зокрема, Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) ухвалює акти, що регламентують організацію медичної реабілітації. Наприклад, Наказ МОЗ №1836 від 30.09.2020 року затвердив стандартизований план реабілітаційної допомоги, який передбачає проведення комплексної оцінки функціонального стану пацієнта, визначення реабілітаційних цілей та побудову індивідуального маршруту відновлення із залученням мультидисциплінарної команди фахівців [26][37]. Саме цей підхід, рекомендований ВООЗ та НАТО, впроваджується сьогодні в більшості закладів, які працюють із військовими після поранень. Окрім цього, МОЗ координує адаптацію клінічних протоколів і маршрутів пацієнтів відповідно до європейських підходів. У партнерстві з міжнародними організаціями, зокрема НАТО Trust Fund, відомство підтримує створення реабілітаційних центрів нового типу, які поєднують фізичну, психологічну й соціальну реабілітацію [31].

Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) також розробляє відомчі документи, що впливають на доступ ветеранів до послуг. Серед таких - наказ №330 від 2023 року, яким затверджено створення електронного обліку звернень за психологічною допомогою та механізм ведення бази даних таких звернень [32]. Мінвет є координатором програм, які реалізуються через Український ветеранський фонд, зокрема щодо фінансування послуг, наданих громадськими організаціями в межах реабілітаційних ініціатив.

Важливу роль у сфері нормативного забезпечення реабілітації відіграє Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики). Цей орган відповідальний за працевлаштування ветеранів, програми соціального

супроводу, забезпечення технічними засобами реабілітації, а також за санаторно-курортне оздоровлення. Відповідний порядок направлення осіб з інвалідністю внаслідок війни на реабілітацію до санаторіїв закріплено в наказі Мінсоцполітики, що визначає критерії відбору, механізм фінансування та умови перебування [33].

Таким чином, відомчі акти формують практичний інструментарій реалізації політики реабілітації, уточнюючи ролі виконавців, стандарти обслуговування, а також гарантії отримувачів послуг. Саме через них забезпечується координація між міністерствами, створюється нормативна основа для взаємодії державних і недержавних виконавців, а також вводяться інновації - такі як цифрові системи обліку, мультидисциплінарні команди, чи елементи соціального замовлення.

Також потрібно приділити увагу міжнародним стандартам, які все активніше інтегруються у вітчизняну практику - як орієнтири для гармонізації, так і через участь України у відповідних міжнародних угодах.

Одним із таких ключових документів є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яку Україна ратифікувала ще у 2009 році. Вона передбачає, що реабілітаційна допомога має бути індивідуалізованою, ґрунтуватися на принципах поваги до гідності, автономії та соціальної інтеграції [34].

Також є роль стандартів НАТО в частині мультидисциплінарної реабілітації, психологічної підтримки та електронного обліку. В межах Програми довіри НАТО (NATO Trust Fund) в Україні вже впроваджено декілька проєктів, спрямованих на навчання кадрів, оснащення центрів фізичної терапії та розробку єдиних підходів до маршрутизації ветеранів [35].

За участю Європейського Союзу, зокрема через програму EU4Health, МОЗ і Мінвет реалізують спільні ініціативи щодо післягострої реабілітації, що передбачають повернення ветерана не лише до медичного, а й до повноцінного соціального життя. Ці підходи вже частково відображені в національній стратегії безбар'єрності та в наказах МОЗ [36].

Таким чином, міжнародні стандарти не лише декларуються в законодавстві, а й поступово реалізуються через конкретні документи, механізми й інституційні рішення. Їх впровадження є обов'язковою умовою для побудови сучасної, гуманної та ефективної системи підтримки ветеранів у післявоєнний період.

Для кращого розуміння структури та функціонального наповнення нормативно-правової бази доцільно узагальнити основні законодавчі та підзаконні акти, що регулюють державну підтримку програм реабілітації військовослужбовців. В табл.1.4 надано ключові документи, їхнє призначення та сферу дії у сфері реабілітації військовослужбовців.

Попрацювавши з ключовими законодавчими та підзаконними актами, стає очевидним: за останні роки держава справді зробила кроки назустріч ветеранам, заклавши основу для сучасної системи реабілітації. Є нові підходи, визначені пріоритети, з'явилися інструменти, які відповідають міжнародним стандартам. Водночас у нормативній базі ще багато прогалин.

Документи ухвалювались різними відомствами, часто без належної координації. Через це на практиці виникають труднощі - з реалізацією прав, організацією послуг, фінансуванням.

Таблиця 1.4

Ключові нормативно-правові акти у сфері реабілітації військовослужбовців

Назва документа	Основне призначення
Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» №1053-IX	Визначає рівні, принципи, мультидисциплінарний підхід, етапність і безперервність реабілітації
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» №3551-XII	Встановлює статус УБД, передбачає права на лікування, психологічну допомогу, пільги, техзасоби
Постанова КМУ №1268 від 03.11.2021	Затверджує порядок надання послуг медичної реабілітації, вимоги до закладів і стандартів послуг
Постанова КМУ №1338 від 12.12.2022	Запроваджує механізм відшкодування психологічної допомоги ветеранам через систему соціального замовлення
Наказ МОЗ №1836 від 30.09.2020	Визначає план реабілітаційної допомоги,

	структуру команд, функціональну оцінку
Наказ Мінвету №330 від 2023 року	Визначає порядок ведення обліку звернень ветеранів за психологічною допомогою
Порядки та накази Мінсоцполітики щодо санаторно-курортного лікування, працевлаштування ветеранів	Регламентують професійну та соціальну реабілітацію
Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю	Міжнародний стандарт - реабілітація як інтеграція, автономність, гідність
Програми НАТО Trust Fund, EU4Health, HealthLink	Запроваджують стандарти НАТО та ЄС, підтримують центри реабілітації, навчання фахівців

Джерело: складено автором на основі [25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37;]

Реабілітація - це не лише про процедури й стандарти. Це, передусім, про людей, які пройшли війну, і які мають повернутися до життя, де їх підтримають. Тому правове забезпечення має бути не лише формальним, а й реальним інструментом цієї підтримки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

2.1 Інституції, інструменти, виклики застосування реабілітаційних програм в Україні

Реалізація програм реабілітації військовослужбовців потребує не лише належної законодавчої бази, але й ефективних управлінських рішень та організаційних моделей. В Україні ця сфера поступово трансформується під впливом як внутрішніх викликів (зокрема наслідків повномасштабної війни), так і кращих світових практик. У цьому підрозділі буде проаналізовано, як саме організоване управління та які підходи застосовуються у державних, муніципальних, партнерських та інших форматах реабілітації.

В Україні питання організації та управління реабілітаційними програмами набуло особливого значення в умовах війни. Зростаюча кількість ветеранів, які потребують медичної, психологічної та соціальної допомоги, вимагає від держави розробки та впровадження дієвих організаційних моделей. Основна мета цих моделей - створення умов для комплексного відновлення військовослужбовців, їхньої інтеграції у мирне життя та забезпечення сталого функціонування всієї системи реабілітаційної допомоги.

Такі підходи мають бути гнучкими, щоб урахувати потреби різних категорій ветеранів та специфіку регіонів. Водночас вони повинні спиратися на єдині стандарти та узгоджені управлінські рішення, аби уникнути дублювання функцій та неефективного використання ресурсів.

У сучасних умовах після повномасштабного вторгнення Росії та посилення військових дій в Україні питання реабілітації військовослужбовців вийшло за межі виключно медичного супроводу. Реабілітація поступово

перетворюється на багаторівневу систему, яка включає соціальні, психологічні, професійні та правові аспекти. Ключову роль у цій системі відіграють суб'єкти реалізації програм реабілітації - державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські та міжнародні організації. (рис.2.1).

Рис. 2.1. Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя

Кожен із цих суб'єктів виконує власні функції, проте ефективність програми залежить від їхньої взаємодії. Державні органи розробляють політику та нормативно-правову базу, місцеві органи влади забезпечують безпосередню реалізацію заходів у громадах, а громадські ініціативи та міжнародні партнери заповнюють прогалини, зокрема у сфері інноваційних підходів та психологічної підтримки

Основу державної системи складають центральні органи виконавчої влади, кожен з яких має визначену компетенцію. Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) виступає профільним відомством, що координує всю систему заходів реабілітації, зокрема розробку програм, інформаційний супровід та співпрацю з громадськими організаціями [9]. Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) відповідає за організацію медичної та психологічної реабілітації, затверджує клінічні протоколи та вимоги до реабілітаційних відділень, а також забезпечує стандарти надання послуг

відповідно до міжнародних рекомендацій [10]. Міністерство соціальної політики (Мінсоцполітики) розробляє програми соціальної реінтеграції, працевлаштування та житлових ініціатив для ветеранів [44].

Свою роль відіграють органи місцевого самоврядування, які не лише впроваджують загальнодержавні ініціативи, а й створюють власні програми підтримки. Приклади таких програм можна побачити у містах Львів, Дніпро, Київ, де муніципальні проекти адаптовані під місцеві потреби. Вони дозволяють ветеранам отримати більш адресну допомогу, враховуючи регіональні особливості та ресурсні можливості громад [43].

Наступним компонентом є громадські організації та волонтерські ініціативи. Вони стали важливою ланкою у системі, часто заповнюючи прогалини у державній підтримці. Завдяки їм розвиваються інноваційні підходи до реабілітації - зокрема, арт-терапія, спортивна реабілітація, менторські програми та створення «ветеранських просторів» для психологічної допомоги. Багато таких проектів реалізуються за грантової підтримки від Українського ветеранського фонду та міжнародних партнерів [20; 23].

Водночас, міжнародні організації та іноземні партнери відіграють дедалі більшу роль у розвитку реабілітаційної системи в Україні. Зокрема, програми НАТО Trust Fund та ініціатива USAID HealthLink допомагають впроваджувати сучасні підходи до фізичної та психологічної реабілітації, а також забезпечують навчання українських фахівців відповідно до міжнародних стандартів [22; 31]. Важливим є і залучення представників місцевих громад до реалізації проектів у сфері соціальної та психологічної підтримки ветеранів, що сприяє підвищенню рівня довіри та ефективності програм на місцевому рівні.

Координація між цими суб'єктами забезпечується через різні механізми: міжвідомчі комісії, профільні ради при органах влади, угоди про партнерство та спільні пілотні ініціативи. Такі моделі дозволяють уникнути дублювання функцій, розподіляти ресурси раціонально та забезпечувати

більш цілісне охоплення потреб ветеранів.

Для кращого розуміння структури та взаємозв'язків між суб'єктами реалізації програм реабілітації доцільно представити їх у вигляді схематичної таблиці (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Основні суб'єкти реалізації програм реабілітації військовослужбовців в Україні

Суб'єкт	Основні функції	Приклади реалізації
Міністерство у справах ветеранів України	Розробка та координація програм; ведення реєстрів; інформування	Програми «Ветеранський простір», пілотні проекти психологічної допомоги
Міністерство охорони здоров'я України	Медична та психологічна реабілітація; затвердження стандартів	Клінічні протоколи, лікарня «Лісова поляна» [21]
Міністерство соціальної політики України	Соціальна реінтеграція; працевлаштування; житлові ініціативи	Програми підтримки житла, соціальний супровід [39]
Органи місцевого самоврядування	Реалізація програм у громадах; фінансування локальних ініціатив	Програми у Львові, Дніпрі, Києві [19; 20]
Громадські організації та волонтерські ініціативи	Надання додаткових послуг; впровадження інновацій	Програми арт-терапії, менторства, спортивна реабілітація [21; 23]
Міжнародні партнери	Фінансова та методична підтримка; навчання персоналу	Програми NATO Trust Fund, USAID HealthLink [40; 31]

Джерело: складено автором на основі [9;10;11;23;39;]

В табл.2.1. узагальнено основні ролі та функції державних органів, місцевої влади, громадських ініціатив та міжнародних партнерів.

Завдяки такій багаторівневій взаємодії суб'єктів формується комплексна модель реабілітації, яка враховує не лише медичні потреби ветеранів, а й соціальні та психологічні виклики, що постають перед ними.

Попри наявність чіткої нормативно-правової бази та активну роль багатьох учасників процесу реабілітації, існує ряд проблем, які ускладнюють досягнення ефективності. Насамперед, це дублювання функцій між різними міністерствами та установами, що призводить до розпорошення ресурсів і неузгодженості дій. Це створює додаткові бар'єри для ветеранів, які потребують швидкої та комплексної допомоги. Крім того, бракує системи

єдиної координації, що посилює хаотичність у наданні послуг і знижує довіру до системи в цілому. Не менш важливою проблемою є обмеженість фінансування на місцевому рівні, яка перешкоджає створенню належної інфраструктури та гальмує розвиток регіональних ініціатив.

Ще один виклик - це кадрова проблема: у багатьох громадах не вистачає спеціалістів, підготовлених до роботи саме з ветеранами, зокрема психологів та фахівців із соціальної реабілітації. Це обмежує можливості для індивідуалізованого підходу та знижує якість послуг. У свою чергу, громадські ініціативи, попри активність, часто працюють у межах обмеженого фінансування або короткотермінових проектів, що не дозволяє їм забезпечити сталість програм.

Проте, маю впевненість, що ці проблеми не є нездоланими. Щоб подолати існуючі виклики, слід розвивати механізми ефективної взаємодії між усіма суб'єктами реабілітації, зокрема через створення єдиних цифрових платформ для обліку та управління даними про ветеранів. Це дозволить не лише уникнути дублювання функцій, а й підвищить прозорість та оперативність у наданні допомоги. Окрім цього, необхідно активно залучати громадський сектор і міжнародних партнерів, адже саме їхні інноваційні практики та досвід можуть слугувати поштовхом до підвищення якості послуг.

Щоб наочно продемонструвати організаційні інструменти, доцільно представити таблицю, яка систематизує ключові формати реалізації програм.

Таблиця 2.2.

Основні організаційні формати реалізації програм реабілітації в Україні

Формат реалізації	Приклад	Особливості
Централізований державний	Лікарня «Лісова поляна»	Високий рівень спеціалізації, державне фінансування
Муніципальний	«Львів - місто для ветеранів», «ЯМаріуполь»	Адаптованість до місцевих потреб, гнучкість моделей
Партнерський (державний + ГО)	VeteranHub, «Пліч-о-пліч»	Співпраця з ГО, делегування функцій, інноваційні формати

Міжнародний / пілотний	NATO Trust Fund, USAID	Нові технології, навчання персоналу, адаптація до стандартів НАТО/ЄС
---------------------------	------------------------	---

Джерело: складено автором на основі [26;27;]

Таким чином, переходячи до висновку, можна сказати що система реалізації програм реабілітації військовослужбовців в Україні є складною і багатогранною, об'єднуючи державні, муніципальні та громадські ініціативи. Її ефективність безпосередньо залежить від того, наскільки злагоджено діятимуть усі учасники та чи буде знайдено баланс між централізованими підходами і гнучкістю місцевих ініціатив. Підвищення якості управління, належне фінансування і впровадження сучасних підходів - це ключові кроки, без яких система не зможе повною мірою відповідати потребам ветеранів. Ці судження, на мою думку, вказують на те, що подальший розвиток сфери реабілітації потребує системного підходу та політичної волі до реальних змін.

2.2 Вітчизняний та зарубіжний досвід реабілітаційних центрів та громадських ініціатив реабілітації військовослужбовців

У післявоєнній Україні, де потреба в реабілітації військовослужбовців зросла до безпрецедентного рівня, важливе місце займають реабілітаційні центри та громадські ініціативи. Їхній досвід демонструє різноманітність підходів до реабілітації - від традиційних медичних послуг до інноваційних моделей психосоціальної адаптації. Ці практики дозволяють гнучко реагувати на потреби ветеранів, швидко впроваджувати нові рішення та активно залучати локальні громади до цього процесу.

Реабілітаційні центри, створені державними та муніципальними органами, виконують переважно функції медичного та фізичного відновлення. Їхня діяльність базується на стандартах охорони здоров'я, затверджених МОЗ, а також на міжнародних рекомендаціях, що адаптовані

до українського контексту.

Натомість, громадські ініціативи, часто працюють у напрямі соціальної та психологічної реабілітації. Вони надають підтримку, яку державна система часом не в змозі забезпечити: мова йде про менторські програми, арт-терапію, індивідуалізовані програми адаптації та профорієнтації. Цей компонент виявився надзвичайно цінним, оскільки допомагає ветеранам не лише фізично відновитися, а й повернутися до активного соціального життя.

Такий симбіоз державних та громадських зусиль створює багаторівневу систему реабілітації, яка, однак, досі стикається з численними викликами - зокрема, з недостатньою координацією між різними суб'єктами, нестачею фінансування та відсутністю чіткого механізму обліку результатів роботи.

Для кращого розуміння практичної реалізації заходів у сфері реабілітації доцільно проаналізувати окремі приклади діяльності провідних реабілітаційних центрів і громадських ініціатив, які вже сьогодні забезпечують ветеранів і військовослужбовців необхідною підтримкою.

Клінічна лікарня «Лісова поляна» є державним закладом, підпорядкованим Міністерству охорони здоров'я України. Розташована в Києві, вона спеціалізується на наданні комплексної медичної та психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та цивільним особам, які постраждали від війни. Центр активно впроваджує сучасні методи лікування та реабілітації, поєднуючи традиційні медичні підходи з інноваційними технологіями [21].

Основні напрямки діяльності КЛ «Лісова поляна»:

- Психологічна реабілітація: Центр надає допомогу пацієнтам з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), тривожними та депресивними станами, а також тим, хто пережив полон чи тортури.
- Фізична реабілітація: Включає відновлення після черепно-мозкових травм, контузій та інших фізичних ушкоджень, отриманих під час бойових дій.
- Інноваційні методи лікування: Використання арт-терапії, йоги, VR-

технологій та інших альтернативних методів для покращення психоемоційного стану пацієнтів.

- Освітня діяльність: Центр є базою для підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері психічного здоров'я та реабілітації.

Статистика та досягнення:

- Кількість пацієнтів: За даними Центру, щорічно допомогу отримують понад 6000 осіб, включаючи військовослужбовців, ветеранів та цивільних [21].

- Ефективність лікування: Більшість пацієнтів відзначають суттєве покращення фізичного та психоемоційного стану після проходження реабілітації [21].

- Міжнародне визнання: У 2024 році Центр був визнаний одним із семи центрів досконалості МОЗ України, що свідчить про високий рівень надання медичних послуг та впровадження передових практик [36].

Наступна програма «Пліч-о-пліч» є громадською ініціативою, яка реалізується у партнерстві з державними органами та міжнародними донорами. Її основна мета - забезпечення психосоціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів, які повернулися із зони бойових дій. Особливість програми полягає в тому, що вона не обмежується наданням психологічної допомоги, а пропонує комплексний супровід ветеранів: від медичних консультацій до професійної адаптації та соціальної інтеграції.

Основні напрямки діяльності:

- Психологічна підтримка: організація групових та індивідуальних сесій із психологами, арт-терапія, менторські програми.

- Соціальна інтеграція: створення «ветеранських просторів», де ветерани можуть знайти однодумців, поділитися власним досвідом та отримати правову допомогу.

- Освітні ініціативи: проведення тренінгів і курсів для підвищення кваліфікації та перепрофілювання ветеранів, залучення їх до громадських ініціатив і волонтерства[22].

Статистика та досягнення:

- У 2023 році програмою було охоплено понад 1500 учасників, серед яких як ветерани війни, так і члени їхніх родин [23].
- За даними Українського ветеранського фонду, близько 85% учасників програм відзначили покращення психоемоційного стану та поліпшення соціальних контактів [23].
- У рамках ініціативи реалізовано понад 20 проєктів спільно з державними установами та міжнародними організаціями (зокрема, за підтримки USAID та NATO Trust Fund) [22].

Після аналізу досвіду програми «Пліч-о-пліч» доцільно перейти до ще одного вагомого прикладу - VeteranHub.

VeteranHub - це унікальна платформа підтримки та адаптації ветеранів, яка поєднує громадську ініціативу та партнерство з державними структурами. Центр було засновано у 2018 році як місце, де ветерани можуть знайти підтримку у всіх сферах життя: від психологічної допомоги до професійної реінтеграції. Організація працює за принципом мультидисциплінарного підходу, що дозволяє комплексно вирішувати проблеми ветеранів.

Основні напрямки діяльності VeteranHub:

- Психосоціальна реабілітація: надання психологічної допомоги, індивідуальних і групових сесій, організація арт-терапії та інших креативних методів відновлення.
- Освітні програми: проведення курсів із підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки та розвитку лідерських навичок серед ветеранів.
- Соціальна інтеграція: допомога в працевлаштуванні, юридична підтримка та консультації, а також залучення до волонтерських і громадських ініціатив [23].

Статистика та досягнення VeteranHub:

- За період 2019–2023 років VeteranHub допоміг понад 9000 ветеранів та членів їхніх родин, надаючи їм консультації та підтримку [28].

- Центр активно співпрацює з міжнародними партнерами, такими як USAID та NATO Trust Fund, для впровадження передових практик і залучення фінансування [22; 31].

- У 2023 році VeteranHub отримав нагороду за інноваційний підхід у сфері соціальної реабілітації ветеранів в Україні [23].

Варто звернути увагу і на інноваційні ініціативи, які пропонують альтернативні методи психологічної реабілітації.

Veterans Mental Health Center «Фенікс» - це благодійна ініціатива, спрямована на надання безкоштовної психологічної реабілітації українським ветеранам, учасникам бойових дій та їхнім родинам. Центр спеціалізується на використанні психоделічно асистованої терапії (ПАТ) для лікування важких форм посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та тривожних розладів, особливо у випадках, коли традиційні методи лікування виявилися неефективними. Програма реалізується в Іспанії, забезпечуючи учасникам повне покриття витрат на дорогу, проживання, харчування та саму терапію [41].

Основні напрямки діяльності Veterans Mental Health Center «Фенікс»:

- Психологічна реабілітація: проведення 5-денних інтенсивних програм з використанням ПАТ для ветеранів та їхніх родин, які страждають на важкі форми ПТСР, депресії та тривожних розладів.

- Освітня діяльність: підвищення обізнаності про ефективність ПАТ, організація навчальних заходів для фахівців у сфері психічного здоров'я.

- Адвокація: сприяння впровадженню законодавчих змін в Україні для легалізації та регулювання використання ПАТ у медичній практиці.

Статистика та досягнення Veterans Mental Health Center «Фенікс»:

- З початку діяльності центру понад 60 ветеранів та членів їхніх родин успішно пройшли програму реабілітації.
- Більше 150 осіб перебувають у черзі на участь у програмі, що свідчить про високий попит та довіру до методів лікування, які пропонує центр.
- Центр планує розширити свою діяльність, надаючи допомогу 300

ветеранам у найближчому майбутньому [41].

Завершуючи розгляд міжнародного прикладу, варто повернутися до вітчизняної практики та звернути увагу на муніципальні ініціативи, зокрема на досвід Центру комплексної реабілітації «ЯМаріуполь».

Центр комплексної реабілітації «ЯМаріуполь» є унікальним муніципальним проєктом, створеним для всебічної підтримки ветеранів та постраждалих від війни мешканців Маріуполя, які були вимушені покинути місто. Центр розташований у місті Дніпро та діє під егідою Дніпровської міської ради та громадської організації «ЯМаріуполь». Його діяльність спрямована на медичну, психологічну та соціальну реабілітацію переселенців [42].

Основні напрямки діяльності ГО «ЯМаріуполь»:

- Медична допомога: Центр надає консультації лікарів різних профілів, зокрема фізичних терапевтів, психіатрів та сімейних лікарів.
- Психологічна реабілітація: Працюють психологи та психотерапевти, які допомагають ветеранам та їхнім родинам долати наслідки війни.
- Соціальна адаптація: Центр забезпечує юридичну підтримку, сприяє соціалізації та працевлаштуванню, а також проводить освітні заходи.
- Волонтерська діяльність: Велика увага приділяється розвитку спільноти - ветерани активно долучаються до волонтерських проєктів та заходів [42].

Статистика та досягнення ГО «ЯМаріуполь»:

- Кількість відвідувачів: За перший рік діяльності Центр прийняв понад 2500 ветеранів та членів їхніх родин.
- Ефективність допомоги: За результатами опитувань, 85% ветеранів та переселенців, які пройшли через програму, відзначають значне покращення психоемоційного стану та соціальної адаптації.
- Розширення діяльності: У 2024 році Центр планує відкрити нові підрозділи для поглибленої реабілітації та профорієнтації ветеранів [42].

Досвід діяльності реабілітаційних центрів і громадських ініціатив

демонструє багатогранність підходів до реабілітації військовослужбовців та ветеранів в Україні. Клінічна лікарня «Лісова поляна» як провідний державний центр забезпечує високі стандарти надання медичної та психологічної допомоги. Ініціатива «Пліч-о-пліч» та платформа VeteranHub підтверджують ефективність партнерської моделі, де громадські організації і держава доповнюють один одного. Примітно і те, що українські ветерани мають можливість проходити реабілітацію за кордоном, наприклад, у Veterans Mental Health Center «Фенікс».

Ці приклади свідчать про поступову інтеграцію державних, муніципальних та громадських зусиль, а також про відкритість до міжнародної співпраці. Разом вони формують багаторівневу та гнучку систему, яка допомагає ветеранам адаптуватися до мирного життя, хоча й потребує подальшого вдосконалення.

У багатьох країнах світу, що мають досвід збройних конфліктів, значну увагу приділяють реабілітації військовослужбовців, які зазнали поранень, психічних травм або потребують соціальної адаптації. Особливо цінним є досвід таких держав, як США, Велика Британія, Канада, Ізраїль та Австралія, де існують розвинені системи державних та недержавних механізмів підтримки ветеранів. Основна особливість зарубіжного досвіду полягає у тісній взаємодії державних структур із громадськими ініціативами, що створює комплексну систему підтримки.

У Сполучених Штатах Америки реабілітація ветеранів є пріоритетом на державному рівні. Центральною інституцією є Department of Veterans Affairs (VA), який координує медичну, психологічну, соціальну та професійну реабілітацію. У рамках VA функціонує понад 170 медичних центрів, які надають послуги ветеранам. Особливу роль відіграють програми PTSD-treatment centers, де надається допомога з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР).

Окрім державної системи, у США існує широка мережа громадських ініціатив. Наприклад, Wounded Warrior Project, Team Rubicon та The Mission

Continues – це неприбуткові організації, які надають допомогу у відновленні фізичного та психоемоційного стану, а також сприяють соціальній інтеграції ветеранів через волонтерську діяльність.

У Великій Британії основну роль відіграє NHS Veterans' Mental Health Services, яка надає підтримку у сфері ментального здоров'я. Також функціонує Help for Heroes – громадська організація, що забезпечує фізичну реабілітацію, програми профорієнтації та психологічну підтримку.

Важливим елементом є так звані Recovery Centres, які діють як платформи для комплексної реабілітації: від фізичної терапії до ресоціалізації через навчання та працевлаштування.

У Канаді функціонує Veterans Affairs Canada, який реалізує програми «Rehabilitation Services and Vocational Assistance Program». Ці програми охоплюють не лише медичну допомогу, а й соціальну адаптацію та підтримку сімей військовослужбовців.

Громадські ініціативи, такі як Soldier On, створюють умови для участі ветеранів у спортивних заходах як засобі психологічного відновлення та мотивації до активного життя.

Ізраїль має унікальний досвід через постійні військові конфлікти. Тут діє система Beit Halochem – центрів для поранених військовослужбовців, які надають послуги фізичної, психологічної реабілітації та соціальної підтримки. Основний акцент робиться на інтеграції ветеранів у суспільство через освіту, працевлаштування та участь у громадському житті.

Також активно функціонують організації як-от Zahal Disabled Veterans Organization, які об'єднують колишніх військових у спільноти підтримки.

В Австралії державна підтримка здійснюється через Department of Veterans' Affairs, який забезпечує медичні, психологічні та соціальні послуги для військовослужбовців та їхніх родин. Показовими є програми, що орієнтовані на використання інновацій у сфері телемедицини та психологічного консультування.

Серед громадських ініціатив – Invictus Australia, яка підтримує ветеранів

через участь у спортивних і культурних заходах.

Зарубіжний досвід доводить, що ефективна реабілітація військовослужбовців потребує мультидисциплінарного підходу – поєднання медичної допомоги, психотерапії, соціальної адаптації та підтримки родин. Важливу роль відіграє співпраця між державними інституціями та громадським сектором, що дозволяє створити гнучку систему реагування на потреби ветеранів. Цей досвід може бути корисним для України, особливо в умовах повномасштабної війни, коли реабілітація військових стає критично важливим національним пріоритетом.

2.3. Оцінка ефективності наявних підходів щодо реабілітації військовослужбовців

Повномасштабна війна, яка триває в Україні з 2022 року, призвела до безпрецедентного зростання кількості військовослужбовців, які потребують фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. За словами Президента України Володимира Зеленського, з початку вторгнення понад 46 000 українських військових загинули, а майже 380 000 отримали поранення, що свідчить про масштабні потреби у системній реабілітаційній підтримці [60].

У сучасних умовах, коли в Україні є така потреба у реабілітації військовослужбовців, важливо не лише розробляти та впроваджувати нові програми й ініціативи, а й здійснювати їхню комплексну оцінку. Такий підхід дозволяє виявити як сильні сторони наявної системи, так і проблемні моменти, що потребують вдосконалення. Оцінка ефективності базується на аналізі звітів державних установ, досліджень експертів та відгуків самих ветеранів, які пройшли шлях реабілітації. Вона дозволяє краще розуміти, які зусилля та практики справді працюють, а які варто переглянути чи удосконалити.

Однією з ключових переваг сучасної системи реабілітації в Україні є поступове впровадження комплексного підходу, який враховує не лише медичні, а й психологічні, соціальні та професійні потреби ветеранів. Важливим кроком стало створення мультидисциплінарних команд, у яких

працюють лікарі, психологи, соціальні працівники та інші спеціалісти. Це дозволяє забезпечувати більш всебічну та індивідуалізовану підтримку кожному військовослужбовцю, що відповідає міжнародним стандартам ВООЗ і НАТО [25; 26].

Позитивним прикладом такого підходу є діяльність державних реабілітаційних центрів, зокрема Клінічної лікарні «Лісова поляна» МОЗ України. Щороку вона надає допомогу понад 6000 пацієнтам, зокрема військовослужбовцям і ветеранам, забезпечуючи їм не лише медичну, а й психологічну підтримку. Крім того, центр активно розвиває освітню діяльність, готуючи кадри для роботи в умовах війни та реабілітації [21].

Громадські ініціативи, такі як програма «Пліч-о-пліч» та VeteranHub, відіграють не менш важливу роль у цьому процесі. Вони реалізують проєкти, що виходять за межі стандартної медичної реабілітації, зокрема менторські програми, арт-терапію, індивідуалізовані підходи до психологічної підтримки та професійну адаптацію. Ці ініціативи заповнюють прогалини, які часто не може повністю покрити держава, та водночас розширюють можливості ветеранів для активної участі у житті громади [23; 24].

Також варто зазначити, що міжнародні партнери активно долучаються до розвитку системи реабілітації в Україні. Зокрема, Програма довіри НАТО (NATO Trust Fund) підтримує низку проєктів, спрямованих на вдосконалення фізичної реабілітації та психологічної підтримки, а також на підвищення кваліфікації персоналу та запровадження інноваційних підходів [31].

Загалом, попри всі виклики, вже сьогодні в Україні існують успішні практики, які демонструють, що реабілітаційна система поступово стає більш комплексною, гнучкою та орієнтованою на реальні потреби ветеранів. Це дозволяє говорити про певний прогрес і формування основ для її подальшого розвитку.

Незважаючи на певні досягнення у сфері реабілітації, існують суттєві проблеми, які уповільнюють розвиток системи та знижують її ефективність. Вони проявляються як на рівні державних установ, так і громадських ініціатив,

що працюють у сфері підтримки ветеранів. В таблиці 2.3, наведено проблеми, їхні основні прояви та наслідки.

Як показано у таблиці, ці проблеми ускладнюють створення цілісної системи реабілітації та знижують якість наданих послуг. Особливо гостро вони проявляються у громадах, що перебувають під обстрілами або де рівень соціальної інфраструктури обмежений. Наявність дублювання функцій між центральними та місцевими органами управління створює плутанину і суперечки за ресурси, а відсутність єдиного підходу до збору та обробки даних про ветеранів унеможлиблює об'єктивне оцінювання ефективності програм.

Таблиця 2.3

Ключові проблеми реабілітаційної системи та їхні прояви

Проблема	Суть проблеми та прояви
Недостатнє фінансування	Недостатній обсяг коштів у державному та місцевих бюджетах обмежує можливості реабілітаційних центрів і громадських організацій, призводячи до браку ресурсів для закупівлі обладнання та навчання кадрів.
Дублювання функцій між установами	Нечітке розмежування повноважень МОЗ, Мінвету та інших відомств призводить до дублювання зусиль, що знижує ефективність управління та використання ресурсів.
Нерівномірність регіонального покриття	У сільських та віддалених громадах реабілітаційні послуги часто відсутні або доступні лише частково, що створює регіональні дисбаланси у доступі до допомоги.
Нестача кваліфікованих кадрів	В умовах воєнного стану кадровий ресурс вичерпується: є брак підготовлених психологів, фізіотерапевтів та інших фахівців для комплексної реабілітації.
Відсутність єдиної системи моніторингу	Немає загальнонаціональної бази даних для обліку та моніторингу ефективності реабілітаційних програм, що ускладнює оцінку результативності та планування подальших заходів.

Джерело: складено автором на основі [43;44;45;]

Також помітною є проблема кадрового забезпечення - попри наявність деяких спеціалізованих навчальних програм, значна частина громад і регіонів відчуває дефіцит фахівців. Це обмежує обсяги та якість реабілітаційних послуг, а також гальмує впровадження інноваційних підходів, таких як мультидисциплінарна команда чи дистанційна реабілітація.

Ще один ключовий аспект - це регіональні дисбаланси: у великих містах (Київ, Львів, Дніпро) є спеціалізовані центри та ініціативи, які отримують підтримку з різних джерел, тоді як у віддалених регіонах ветерани часто змушені шукати допомогу самостійно або залишаються без неї.

Таким чином, існуючі проблеми свідчать про потребу у комплексному оновленні системи державної підтримки програм реабілітації. Вони вимагають не лише додаткових фінансових вливань, а й зміни підходів до координації діяльності, обліку результатів та кадрової підготовки.

Також, після означення проблем, доцільно буде звернути увагу на статистичні показники, які характеризуватимуть ефективність реабілітаційної системи України у 2023-2024 рр.(табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Ключові показники реабілітаційної системи України у 2023-2024 рр.

Показник	2023 рік	2024 рік
Загальна кількість ветеранів в Україні	908 832 ветерани (станом на 1 серпня 2023 року)	1 300 000 ветеранів та їхніх родин (станом на 25 липня 2024 року)
Кількість пацієнтів, які щорічно потребують реабілітаційних послуг	Понад 330 000 пацієнтів отримали реабілітаційні послуги	Понад 250 000 пацієнтів потребують реабілітаційних послуг
Кількість медичних закладів, що надають безкоштовні реабілітаційні послуги	268 стаціонарних, 420 амбулаторних	314 стаціонарних, 470 амбулаторних закладів
Загальна сума фінансування реабілітаційних послуг	2,795 млрд грн (бюджетні призначення на 2023 рік)	Понад 1,9 млрд грн (виділено на стаціонарну реабілітацію)

Джерело: складено автором на основі [46; 47; 48;61;62;63].

У 2024 році Україна продовжила розбудову системи реабілітаційної допомоги для ветеранів, зосереджуючи зусилля на розширенні інфраструктури та підвищенні доступності послуг. Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я України, понад 250 000 пацієнтів щорічно потребують реабілітаційних послуг у зв'язку з триваючою війною. [46]. Це підкреслює критичну потребу у

зміцненні поточної системи реабілітації, зокрема шляхом вирішення проблем у сфері управління, фінансування, кадрового забезпечення, надання послуг та доступу до допоміжних технологій [46].

Для порівняння, у 2023 році кількість осіб, які потребували реабілітаційної допомоги, оцінювалася приблизно у 220 000 осіб, а кількість медичних закладів, що надавали відповідні послуги, становила 268 стаціонарних і 420 амбулаторних установ. Загальний обсяг фінансування програм реабілітації у 2023 році перевищив 1,5 млрд грн, що було вагомим кроком у бік розбудови інфраструктури, однак свідчило про потребу у подальшому збільшенні ресурсів з огляду на зростаючі потреби [61; 62].

Ці дані свідчать про значний прогрес у розвитку реабілітаційної інфраструктури в Україні. Зокрема, збільшення кількості медичних закладів, що надають безкоштовні реабілітаційні послуги, дозволяє обслуговувати більше пацієнтів, включаючи ветеранів, які потребують комплексної підтримки [48]. Проте, враховуючи загальну кількість ветеранів, що становить близько 1,3 мільйона осіб, існує потреба у подальшому розширенні послуг та забезпеченні їх доступності в усіх регіонах країни [47].

Значну роль у наданні реабілітаційних послуг відіграють як державні, так і громадські організації. Наприклад, у 2024 році Міністерство оборони України організувало фізичну та спортивну реабілітацію для майже 600 військовослужбовців та членів їхніх сімей на спортивних об'єктах Міністерства оборони [49]. Крім того, реабілітаційні центри, керовані організацією Mehad, у 2024 році надали 20 182 сеанси фізичної реабілітації для 496 пацієнтів з пораненнями, а також 3 600 індивідуальних та 210 групових сеансів психосоціальної підтримки для 512 пацієнтів, включаючи багатьох ветеранів [50].

Таким чином, хоча Україна досягла значного прогресу у розвитку системи реабілітації ветеранів, подальші зусилля мають бути спрямовані на забезпечення рівного доступу до послуг у всіх регіонах, підвищення якості надання допомоги та інтеграцію різних форм підтримки для задоволення

комплексних потреб ветеранів.

І, наостанок, варто звернутися до думок експертів та відгуків самих ветеранів. Адже саме їхній досвід і бачення допомагають повніше оцінити реальний стан реабілітаційної системи, визначити найболючіші проблеми та сформулювати напрямки подальшого розвитку.

За результатами опитування, проведеного Українським ветеранським фондом у 2024 році, близько 42% ветеранів вважають, що програми реабілітації не повністю відповідають їхнім потребам. Серед основних проблем вони називають коротку тривалість курсів, відсутність належної психологічної підтримки та слабку міжвідомчу координацію. Крім того, понад 30% респондентів зазначають, що основна допомога надходить від громадських ініціатив, а не від державних структур [53].

У своїх відгуках ветерани підкреслюють важливість індивідуального підходу та створення умов для повноцінної реінтеграції у суспільство. Вони відзначають, що участь громадських організацій (зокрема «Пліч-о-пліч», VeteranHub) дозволяє компенсувати ті прогалини, які існують у державних програмах [51; 52].

Думка експертів також висвітлює нагальні проблеми та перспективи розвитку. Зокрема, фахівці проєкту Rehab4U вказують, що без системного підходу та створення єдиного інформаційного простору для моніторингу ефективності програм реабілітації досягти якісних змін буде складно [46]. Експерти WHO Europe відзначають, що для посилення ролі реабілітаційних центрів необхідно не лише фінансування, а й інституційна підтримка - удосконалення законодавства, запровадження єдиних стандартів якості та залучення мультидисциплінарних команд [48].

Водночас, за даними дослідження ReliefWeb, у громадах, що найбільше постраждали від бойових дій, ветерани часто зіштовхуються з обмеженим доступом до послуг через нестачу кваліфікованих фахівців та ресурсів [47]. Це створює ризик формування замкненого кола проблем: брак фахівців веде до недостатньої якості реабілітації, що, у свою чергу, впливає на загальний

рівень адаптації ветеранів.

Таким чином, думки ветеранів і позиція експертів збігаються у визнанні потреби у системних змінах. Лише за умови поєднання державних зусиль, громадської активності та міжнародної допомоги можна створити ефективну систему реабілітації, яка реально відповідатиме потребам ветеранів.

Проведений аналіз показав, що, попри певні досягнення у сфері реабілітації ветеранів, існує низка суттєвих викликів. Основними проблемами залишаються недостатнє фінансування, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність єдиної системи моніторингу та регіональні дисбаланси. Статистичні дані підкреслюють, що зростання потреби у реабілітаційних послугах перевищує темпи розширення інфраструктури. Водночас думки експертів та ветеранів підтверджують, що для підвищення ефективності необхідне комплексне оновлення системи, включаючи посилення координації, кадровий розвиток та залучення громадських ініціатив. Це створює підґрунтя для подальшого вдосконалення державної підтримки програм реабілітації та підвищення їх доступності для всіх, хто цього потребує.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ

З огляду на масштаб викликів, пов'язаних із повномасштабною війною в Україні, питання ефективної реабілітації військовослужбовців набуло особливої актуальності. Проведений аналіз чинної нормативно-правової бази, досвіду громадських ініціатив і практичної реалізації програм відновлення виявив як позитивні напрацювання, так і низку суттєвих проблем. Серед них - недостатній рівень фінансування, нестача фахівців, слабка міжвідомча координація, регіональні дисбаланси у наданні допомоги та відсутність єдиної системи моніторингу результативності заходів реабілітації.

Ці проблеми, зафіксовані як у відгуках ветеранів, так і в аналітичних звітах державних і міжнародних організацій [46; 47; 53], потребують не лише вирішення на тактичному рівні, а й системного підходу до модернізації державного регулювання у цій сфері. Сьогодні виникає потреба у формуванні таких механізмів, які дозволять створити гнучку, адаптивну та людино центричну систему підтримки ветеранів. Особливого значення набуває інтеграція цифрових технологій, міжвідомча координація, посилення співпраці з громадянським суспільством і міжнародними партнерами, а також розвиток професійної освіти та психологічної підтримки фахівців.

Ветерани стикаються з багатьма викликами - від психологічних та фізичних наслідків після військової служби до труднощів у пристосуванні до цивільного життя. Основні труднощі, з якими зіштовхуються ветерани, можна умовно поділити на кілька напрямів: психологічна адаптація, що передбачає підтримку ментального здоров'я після трагічних переживань, консультування, забезпечення ветеранів якісною психологічною підтримкою та програмами психоемоційної реабілітації. Професійна реабілітація передбачає підтримку у перенавчанні, професійному розвитку та підтримки

при пошуку роботи, соціальна ізоляція пов'язана з втратою зв'язку із родиною, друзями або громадою, що призводить до почуття самотності та відчуження, що потребує створення умов для соціальної інтеграції, налагодження міжособистісних зв'язків та активної участі у житті суспільства.

У цьому контексті цифрові інструменти відіграють надзвичайно важливу роль. Завдяки онлайн-ресурсам ветерани отримують можливість доступу до психологічної допомоги, навчальних курсів, консультацій, платформ для пошуку роботи, а також до спільнот, які підтримують і розуміють їхній досвід. Такий підхід дозволяє індивідуалізувати допомогу та забезпечити кожного ветерана тими засобами, які відповідають його конкретним потребам і життєвим обставинам.

За допомогою спеціалізованих порталів ветерани можуть отримувати консультації, брати участь у вебінарах з питань психологічної підтримки, професійного росту та освіти. Такі сервіси забезпечують доступ до інформації в режимі 24/7, сприяють інтерактивному навчанню та обміну досвідом.

Використання інтелектуальних систем та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє персоналізувати програми підтримки, прогнозувати потреби конкретних груп ветеранів та створювати рекомендації для їхнього подальшого розвитку.

Серед найбільш перспективних інновацій - роботизовані системи та віртуальна реальність (VR), які дозволяють удосконалити процес реабілітації, підвищуючи його точність, адаптивність і мотиваційну складову для пацієнтів із різними потребами через розвиток рухових, когнітивних та емоційних навичок, необхідних для повернення до нормального життя.

Для досягнення максимальної ефективності у процесі реінтеграції важлива взаємодія між державними структурами, неурядовими організаціями та приватними компаніями. Включення цифрових інструментів у державні проекти дозволить забезпечити єдиний інформаційний простір для надання

допомоги ветеранам, що сприятиме покращенню координації дій. Неурядові організації (добровільні самоврядні органи чи організації, створені для досягнення неприбуткових цілей) та волонтерські організації можуть розробляти власні онлайн-платформи для підтримки ветеранів, пропонуючи консультації, психологічну допомогу та тренінги з подолання соціальної адаптації. Технологічні компанії приватного сектору можуть розробляти інноваційні продукти, що орієнтовані на потреби ветеранів, наприклад, програми для підвищення кваліфікації або цифрові сервіси для моніторингу ментального стану.

Є вже низка успішних практик, що публікуються на офіційному сайті Міністерства у справах ветеранів України [9] де використання цифрових технологій значно полегшило процес реінтеграції ветеранів. В окремих країнах створено універсальні портали для ветеранів, де кожен може знайти інформацію щодо програми з працевлаштування, отримати правову консультацію або забронювати консультацію з психологом (прикладом в Україні є запуск на порталі е-Ветеран (<https://eveteran.gov.ua/>) електронної послуги з подачі заяви на посаду помічника ветерана). Деякі стартапи працюють над розробкою платформ на базі штучного інтелекту, здатних аналізувати потреби ветеранів та автоматично рекомендувати найбільш підходящі методи реабілітації. Обмін досвідом між державами дозволяє впроваджувати найкращі практики та забезпечувати інтеграцію технологій у соціальні служби, спрямовані на підтримку ветеранів. Так, за фінансування Уряду Швеції, підтримано розробку низки електронних послуг для ветеранів, створення електронного сервісу по формуванню та впровадженню системи переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя «Перехід» на порталі е-Ветеран відбулося у стратегічному партнерстві із Урядом Японії.

Не відходячи від концепції цифрового суспільства, доцільно розглянути ще два важливих інноваційних напрями - телемедицину та створення систем моніторингу ефективності реабілітації. Їх впровадження дозволяє значно розширити доступ ветеранів до послуг, забезпечити

безперервність супроводу та підвищити якість державного регулювання у сфері реабілітації.

Телемедичні технології стають особливо актуальними в умовах обмеженої мобільності, притаманної значній частині ветеранів, а також у регіонах, де медична інфраструктура обмежена через війну або географічну ізоляцію. У таких країнах, як США, Канада та Ізраїль, телемедицина вже стала основою дистанційної реабілітації. Наприклад, Міністерство у справах ветеранів США (VA) активно застосовує відеозв'язок для підтримки ветеранів із ПТСР, ампутаціями та іншими складними станами [57]. В Україні цю практику вже адаптують громадські ініціативи, зокрема VeteranHub та проєкт «Пліч-о-пліч», які пропонують онлайн-сесії психологічної допомоги [51; 52].

Також перспективним є розвиток мобільних застосунків для ведення так званих «реабілітаційних щоденників» та самостійного моніторингу стану здоров'я. Зокрема, міжнародна програма Rehab4U уже підтримує створення цифрових інструментів для самостереження [48]. Враховуючи високий рівень цифровізації населення України, інтеграція телемедицини в державні програми виглядає не лише можливою, а й необхідною.

Водночас, відсутність централізованої системи моніторингу ефективності реабілітаційних послуг залишається серйозним бар'єром. Без збору актуальних даних і аналітики неможливо приймати зважені управлінські рішення, ефективно розподіляти ресурси або оцінювати вплив програм на соціальну інтеграцію ветеранів.

Для кращого розуміння потенційних напрямків удосконалення системи моніторингу ефективності реабілітаційних послуг, доцільно проаналізувати як міжнародний, так і вітчизняний досвід реалізації таких рішень. У таблиці нижче узагальнено ключові характеристики трьох моделей: канадської, британської та української.

Запровадження ефективної системи моніторингу реабілітаційних послуг дозволить Україні не лише підвищити якість управлінських рішень, а й

забезпечити прозорість державної політики у цій сфері. Міжнародний досвід свідчить про те, що цифрові інструменти обліку, аналітики та персоналізованого супроводу відіграють ключову роль у формуванні результативних стратегій підтримки ветеранів.

Таблиця 3.1

Приклади функціонування систем моніторингу реабілітації ветеранів

Країна	Назва системи	Основні характеристики
Канада	Rehabilitation Outcome Measurement System (ROMS)	Збирає дані з медичних і соціальних установ, аналізує функціональний прогрес ветеранів
Велика Британія	Veterans UK Digital Case Management System	Забезпечує персоналізований підхід до супроводу ветеранів через цифрову платформу
Україна	Платформа «е-Ветеран» (перспективна модель)	Планується створення реєстру з модулями аналітики, опитуваннями та міжвідомчою інтеграцією

Такі моделі, як канадська ROMS або британська Veterans UK Digital Case Management System, демонструють ефективність інтегрованих платформ, що поєднують медичні, соціальні та психологічні дані для комплексного супроводу учасників бойових дій[54;55]. Водночас в Україні платформа «е-Ветеран» вже має необхідний потенціал для розвитку у бік повноцінної системи моніторингу[57]. Розширення її функціоналу - шляхом додавання модулів аналітики, форм зворотного зв'язку, інструментів оцінки послуг та інтеграції з іншими відомчими базами - дозволить створити сучасну, прозору та підзвітну систему.

Також важливо забезпечити нормативне врегулювання питань обробки персональних даних ветеранів, визначити відповідальних за адміністрування системи та унеможливити дублювання облікових процесів на різних рівнях управління. Комплексний підхід до побудови такої системи сприятиме не лише ефективному використанню державних ресурсів, а й підвищенню довіри з боку самих ветеранів, суспільства і міжнародних партнерів.

У контексті розвитку цифрових рішень та моніторингових систем не менш важливим залишається питання ефективного управління процесом реабілітації на інституційному рівні. Саме тут ключову роль відіграють

міжвідомча координація дій та професіоналізація кадрів, які безпосередньо реалізують програми підтримки ветеранів.

В Україні наразі спостерігається фрагментація повноважень у сфері реабілітації: Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики та Міністерство у справах ветеранів мають дотичні, але не скоординовані функції. Відсутність чітких механізмів взаємодії між цими установами призводить до дублювання зусиль, розпорошення ресурсів та невизначеності відповідальності [29; 30]. Для розв'язання цієї проблеми необхідне створення єдиного координаційного центру або платформи, що забезпечить інтеграцію дій усіх дотичних структур. Такий формат реалізовано, наприклад, у Нідерландах, де функціонує Національний інститут ветеранського обслуговування (Veteraneninstituut), який координує надання послуг від імені уряду через єдиний портал [58].

Одночасно з інституційними змінами важливо забезпечити якісну підготовку кадрів. Реабілітація військовослужбовців - це багатoproфільний процес, що потребує фахівців із психології, медицини, соціальної роботи, фізичної терапії. У відповідь на цю потребу в Україні діють програми підвищення кваліфікації та сертифікації фахівців, наприклад, через Українську школу урядування, а також курси для медиків і соціальних працівників у рамках ініціатив МОЗ та НУО [64].

Успішним міжнародним прикладом виступає Центр CatoSenteret у Норвегії, який об'єднує лікарів, психологів, фізичних терапевтів, юристів та кар'єрних консультантів у мультидисциплінарні команди. Кожен ветеран отримує індивідуальний план реабілітації з урахуванням медичних і соціальних потреб [59].

В українському контексті доцільно:

- оновити освітні програми в закладах вищої медичної освіти;
- запровадити обов'язкову сертифікацію фахівців, які працюють із ветеранами;

- підтримувати міжнародні програми обміну для адаптації передових методик.

Комплексна модернізація кадрового потенціалу, поєднана з ефективною координацією на рівні центральних і регіональних органів влади, є ключовою умовою формування сталої та ефективної системи реабілітації в умовах повоєнного відновлення.

Попередньо розглянуті аспекти вдосконалення державного регулювання такі як цифрова трансформація, міжвідомча координація та єдина система моніторингу - формують базу для підвищення ефективності реабілітаційної політики. Водночас, без комплексного залучення недержавних акторів ці зусилля залишатимуться обмеженими. Тому наступним стратегічним вектором є посилення партнерства між державою, громадянським суспільством, міжнародними організаціями та волонтерськими ініціативами. Така взаємодія відкриває нові можливості для покращення якості реабілітаційних послуг, підвищення соціальної адаптації та розбудови довіри серед ветеранів.

Досвід останніх років в Україні засвідчує, що громадські організації, волонтерські рухи та міжнародні донори здатні суттєво доповнювати державну підтримку. Ініціативи на кшталт VeteranHub, Платформа «Пліч-о-пліч», проекти Міжнародного комітету Червоного Хреста, People in Need, Caritas Ukraine, не лише надають послуги реабілітації, а й забезпечують соціальну інтеграцію, інформування, правовий захист та психологічну підтримку ветеранів [51; 52].

Значну роль у зменшенні ризику соціального відторгнення відіграють ветеранські спільноти, що створюють безпечне середовище для обміну досвідом і підтримки між тими, хто пройшов схожий шлях. Вони не лише посилюють відчуття приналежності, але й є каналами зворотного зв'язку щодо ефективності державної політики. Наприклад, у рамках діяльності громадської спілки «Простір можливостей» було проведено низку освітніх та реабілітаційних заходів у співпраці з Міністерством у справах ветеранів, що охопили понад 1200 осіб у 2023 році [65].

Міжнародна практика свідчить про необхідність інтеграції громадянського суспільства у всі етапи розробки та реалізації політик щодо ветеранів. У США, згідно з моделлю Public–Community Partnerships, держава фінансує локальні ініціативи, що надають цільову допомогу ветеранам із високими ризиками ізоляції або ПТСР [66]. Подібний підхід реалізовано у Литві, де Національний центр ветеранів діє у тісній координації з місцевими НУО, що проводять групову терапію, заняття з арт-терапії та тренінги з адаптації [67].

Для ефективного впровадження цих підходів в Україні варто:

- Запровадити механізми співфінансування ініціатив громадських організацій через грантові програми;
- Інституціоналізувати участь ветеранських організацій у процесі формування політики шляхом включення до наглядових рад при МОЗ, Мінветеранів, Мінсоцполітики;
- Створити єдину інформаційну платформу співпраці між державою та НУО, яка міститиме актуальні дані про активні програми, потреби громад, звіти про ефективність тощо.

Без тісної співпраці з громадянським суспільством державна система підтримки ветеранів залишатиметься обмеженою у впливі. А саме така взаємодія здатна запобігати ізоляції, зміцнювати ментальне здоров'я та формувати середовище довіри між ветеранами й державою.

Узагальнюючи результати аналізу, можна виокремити низку ключових напрямів, що потребують особливої уваги з боку державної політики. Ці напрями охоплюють як організаційно-управлінські, так і технологічні, соціальні та кадрові аспекти. Для зручності сприйняття основні пропозиції щодо вдосконалення системи державної підтримки реабілітації військовослужбовців подано в таблиці 3.2.

Таким чином, для формування ефективної, чутливої до потреб ветеранів та стійкої у довгостроковій перспективі системи державної підтримки реабілітації необхідно реалізувати комплексний набір дій, що охоплюють не

лише нормативні чи фінансові аспекти, а й інновації, партнерство, цифрові рішення та розвиток людського капіталу. Узагальнені напрями мають стати основою для побудови оновленої моделі реабілітаційної політики, яка відповідатиме масштабам викликів і стандартам добробуту громадян у післявоєнній Україні.

Таблиця 3.2

Ключові напрями вдосконалення системи державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців

Напрямок удосконалення	Сутність та очікувані результати
Цифрова трансформація реабілітаційних послуг	Розширення функціоналу платформи «е-Ветеран», впровадження телемедицини, мобільних застосунків для моніторингу стану ветеранів, використання штучного інтелекту для персоналізації підтримки.
Розбудова системи моніторингу ефективності	Запровадження централізованої системи обліку та оцінки результатів реабілітаційних програм, створення цифрових індикаторних панелей та форм зворотного зв'язку.
Покращення міжвідомчої координації	Створення єдиного координаційного органу або порталу для інтеграції дій МОЗ, Мінсоцполітики, Мінветеранів. Уникнення дублювання функцій і неефективного розподілу ресурсів.
Професійна підготовка кадрів	Обов'язкова сертифікація фахівців, оновлення освітніх програм, підтримка міжнародних обмінів, створення мультидисциплінарних команд.
Залучення громадянського суспільства	Інституціоналізація участі НУО у формуванні політики, співфінансування їхніх ініціатив через гранти, створення платформи взаємодії з державою.
Соціальна інтеграція та боротьба з ізоляцією	Розвиток ветеранських спільнот, арт-терапія, громадські ініціативи щодо підтримки в громадах, залучення ветеранів до локальних проєктів.
Міжнародна співпраця та імплементація кращих практик	Розширення участі у програмах NATO Trust Fund, EU4Health, адаптація досвіду Канади, Норвегії, США щодо персоналізованої підтримки ветеранів.

Джерело: складено автором на основі [9; 29; 46; 47; 51; 52; 53; 54; 55; 57; 59; 66]

Проведений аналіз дозволив визначити низку ключових напрямів удосконалення державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців з урахуванням сучасних викликів, масштабів повномасштабної війни та

тенденції до цифровізації публічного управління. Система реабілітації в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, але все ще стикається з низкою бар'єрів, серед яких: фрагментованість міжвідомчих повноважень, нестача кадрових ресурсів, нерівномірність доступу до послуг у регіонах, слабкий моніторинг ефективності.

У ході дослідження сформульовано пропозиції, що охоплюють цифрову трансформацію сервісів, розвиток телемедицини, удосконалення системи обліку та аналізу даних, підвищення професійної спроможності кадрів, створення мультидисциплінарних команд, а також активізацію партнерства з громадянським суспільством та міжнародними організаціями. Окрему увагу приділено соціальній інтеграції та профілактиці ізоляції ветеранів, що має реалізовуватися через підтримку ветеранських спільнот, впровадження інноваційних практик психологічної допомоги та інституціональну підтримку недержавних ініціатив.

Узагальнені в таблиці напрямки пропонують системний підхід до модернізації сфери реабілітації, який передбачає не лише технологічне оновлення, а й гуманізацію сервісів, прозорість процедур, підзвітність держави перед ветеранами та ефективне використання ресурсів. Розроблені рекомендації можуть бути покладені в основу майбутніх стратегій державної політики у сфері підтримки військовослужбовців в умовах післявоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

Проблематика ефективної реабілітації військовослужбовців, які повертаються з фронту в умовах повномасштабної війни в Україні, набула статусу одного з ключових пріоритетів державної політики у сфері публічного управління. Ветерани війни є не лише носіями унікального досвіду, але й вразливою соціальною групою, яка потребує системної та комплексної підтримки на всіх етапах повернення до мирного життя. У зв'язку з цим потребує постійного перегляду та вдосконалення чинна модель державної підтримки програм реабілітації, яка має відповідати викликам часу, міжнародним стандартам і потребам самих ветеранів.

Метою дипломної роботи було здійснення комплексного аналізу системи державної підтримки програм реабілітації військовослужбовців в Україні, виявлення її проблемних аспектів та формування практичних рекомендацій щодо її вдосконалення. У результаті виконання дослідження було досягнуто поставлену мету та реалізовано всі завдання, визначені у вступі.

У першому розділі дослідження проаналізовано ключові наукові підходи до розуміння сутності реабілітації як соціального інституту та елементу публічної політики. Виокремлено чотири основні напрями реабілітаційної підтримки: медичний, психологічний, соціальний і професійний, що мають реалізовуватись у взаємозв'язку для забезпечення повноцінної інтеграції ветеранів у суспільство. Здійснено аналіз концептуального апарату, який використовується у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, нормативно-правових джерелах, стратегічних документах і публічних звітах. Визначено основні принципи та функції державного управління у сфері реабілітації, а також охарактеризовано інституційно-правову основу реалізації відповідної політики. Окрема увага була приділена ролі держави у забезпеченні сталості та доступності програм реабілітації в умовах війни, з урахуванням необхідності впровадження інноваційних, міжсекторальних та інклюзивних механізмів.

Другий розділ роботи зосереджено на аналізі поточного стану реалізації державної політики підтримки програм реабілітації військовослужбовців в Україні. На основі вивчення законодавчої бази, стратегічних документів, урядових постанов і практичної реалізації програм встановлено, що вітчизняна система реабілітації залишається фрагментованою та недостатньо скоординованою. Виявлено низку проблем: неузгодженість міжвідомчої взаємодії, нестача кваліфікованих кадрів, обмежене фінансування, регіональні дисбаланси в доступі до послуг, відсутність єдиної системи обліку, моніторингу та зворотного зв'язку. Наголошено, що без стратегічного бачення та узгодженої діяльності всіх стейкхолдерів реформа сфери реабілітації буде неефективною. Підкреслено важливість не лише нормативного оновлення, а й структурної перебудови механізмів управління, зокрема шляхом створення національної координаційної платформи.

У третьому розділі сформульовано пропозиції щодо вдосконалення державної підтримки програм реабілітації, ґрунтуючись на аналізі кращих практик зарубіжних країн (Канада, Велика Британія, США, Норвегія, Литва) та сучасних викликах, з якими стикається Україна. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на модернізацію інституційної структури, зокрема шляхом централізації обліку, впровадження телемедичних рішень, розширення функціоналу цифрової платформи «е-Ветеран», удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, запровадження системи оцінки результативності програм, а також підвищення професійного рівня фахівців, які працюють з ветеранами. Значну увагу приділено соціальному компоненту реінтеграції, зокрема формуванню безпечного середовища, підтримці ветеранських спільнот і залученню громадських організацій до формування та реалізації політик у цій сфері. важливо, що без партнерства з громадянським суспільством державна система залишатиметься обмеженою у впливі.

Результати дослідження мають наукову новизну, що полягає в комплексному аналізі чинної системи державної підтримки з урахуванням інституційного, нормативного та цифрового компонентів, а також у

формулюванні системного підходу до її модернізації. В роботі вперше узагальнено окремі міжнародні моделі моніторингу ефективності реабілітаційних програм і проведено їх зіставлення з українським контекстом. Наукова цінність роботи полягає також у тому, що вона поєднує публічно-управлінський, соціальний і технологічний підходи до вирішення проблеми підтримки ветеранів.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості застосування сформульованих висновків та рекомендацій при розробці державних стратегій у сфері реабілітації, оновленні нормативно-правової бази, формуванні кадрової політики, налагодженні міжвідомчої взаємодії, а також створенні цифрових сервісів для ветеранів. Запропоновані заходи можуть бути використані на рівні центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також неурядових організацій, які працюють з ветеранами.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що для побудови ефективної, стійкої та адаптивної системи підтримки ветеранів в Україні необхідна консолідація зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Саме інтеграція інституційних, цифрових і соціальних рішень здатна забезпечити не лише фізичне та психологічне відновлення військовослужбовців, але й повноцінну їхню участь у суспільному житті та процесі відбудови держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слабкий Г. О., МIRONЮК І. С., Маркович В. П., та ін. Терміни в системі громадського здоров'я: термінологічний словник. Перша частина. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2020. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28863/1/Терміни%20в%20системі%20громадського%20здоров'я.%20Термінологічний%20словник.%20Перша%20частина..pdf>
2. Тлумачний словник іншомовних слів Правопис. Граматика. Авт-уклад. О. М. Сліпущко. Київ.Школа. 2006. 282 с
3. Соколова О.М., Васюк Н.О., Радиш Я.Ф. Реабілітація військовослужбовців: термінологія, класифікація, принципи та особливості (до проблеми державного регулювання реабілітації особового складу збройних сил України). Інвестиції: практика та досвід № 23/2015 URL:http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/32.pdf
4. Самойленко В. Б., Яковенко Н. П., Петряшев І. О. Медична і соціальна реабілітація : підручник. Київ : Медицина Самойленко В. Б., Яковенко Н. П., Петряшев І. О. Медична і соціальна реабілітація : підручник. Київ : Медицина, 2023. 352 с.
5. Вінтер К. Становлення і розвиток реабілітації взагалі і фізичної реабілітації зокрема. *Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2020. № 3. С. 45-50.
6. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ. EnableMe.URL:<https://www.enableme.com.ua/ua/article/sucasni-vidireabilitacii-dla-postrazdalih-vid-vijni-ta-veteraniv-zsu-8895>
7. Посттравматичний стресовий розлад: методи психологічної допомоги. Sich.ua.URL:<https://sich.ua/news/psykholohichnareabilitatsiiavijskovosluzhbovtsiv-v-ukraini-iaak-dopomohty>

8. Соціальна адаптація ветеранів / ВГО «Побратими України».
URL: <https://biggggidea.com/project/pobratymy/>
9. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний сайт.
URL: <https://mva.gov.ua/> (Дата звернення 03.06.2025)
10. Міністерство охорони здоров'я України. Актуальна інформація з реабілітації. URL: <https://moz.gov.ua/uk/aktualna-informacija-z-reabilitacii>
11. Благодійний фонд «Повернись живим». Інструкція з адаптації ветерана. URL: <https://savelife.in.ua/>
12. Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine. NATO.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_231639.htm
13. Post-traumatic stress disorder among combat veterans: prevalence and treatment. National Center for PTSD.
URL: https://www.ptsd.va.gov/understand/what/ptsd_basics.asp
14. Адаптація до цивільного життя. Курс для ветеранів та ветеранок / Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/veteran-adaptation-to-civilian-life/>
15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо консультативної підтримки ветеранів війни та осіб, на яких поширюється Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», які планують започаткувати бізнес у сфері охорони здоров'я : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 липня 2024 р. № 1131.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1131282-24> (Дата звернення 03.06.2025).
16. Interdisciplinary Rehabilitation Team / Jones & Bartlett Learning.
URL: https://samples.jbpub.com/9781449634476/80593_ch05_5806.pdf
17. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (Дата звернення 03.06.2025)
18. ProZorro - електронна система публічних закупівель. Офіційний портал. URL: <https://prozorro.gov.ua>

19. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів в рамках Програми відновлення України III : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2025 № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/162-2025-п> (Дата звернення 03.06.2025)

20. Річний звіт Українського ветеранського фонду за 2023 рік. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit-2023.pdf>

21. Центр психічного здоров'я та реабілітації «Лісова поляна» МОЗ України. URL: <https://www.lisovapoliana.com.ua/>

22. The HealthLink Project: Accelerating Ukraine's Efforts to End HIV / Alliance for Public Health. URL: <https://aph.org.ua/en/our-works/ukraine/the-healthlink-project-accelerating-ukraine-s-efforts-to-end-hiv/>

23. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua>

24. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнилися з військової служби, членам їх сімей, а також членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 21 грудня 2023 року № 340. URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploadedfiles/Методичні_рекомендації_щодо_надання_безоплатної_психологічної_допомоги.pdf (Дата звернення 04.06.2025)

25. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 №1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (Дата звернення 04.06.2025)

26. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ №1836 від 30.09.2020 «Про затвердження стандартів медичної реабілітації». URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-30092020-1836> (Дата звернення 04.06.2025)

27. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 №3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (Дата звернення 04.06.2025)

28. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи соціального захисту ветеранів війни: Закон України від 15.03.2022 № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text> (Дата звернення 04.06.2025)

29. Про затвердження Порядку організації надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 № 1268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-п#Text> (Дата звернення 04.06.2025)

30. Кабінет Міністрів України. Постанова від 16.12.2022 № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни та членам їхніх родин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#n17> (Дата звернення 04.06.2025)

31. NATO Trust Fund в Україні. Програми реабілітації та навчання персоналу. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm?selectedLocale=en

32. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей: наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 грудня 2023 року № 330. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 січня 2024 року за № 67/41412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0067-24> (Дата звернення 04.06.2025)

33. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання, розподілу та видачі путівок до санаторно-курортних та інших лікувально-оздоровчих установ в органах соціального захисту населення України : наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 25 груд. 1997 р. № 42 // Офіційний вісник України. - 1998. - № 6. - Ст. 254. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0135-98> (Дата звернення 04.06.2025)

34. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (Дата звернення 04.06.2025)

35. NATO-Ukraine Trust Fund marks milestones in rehabilitation of wounded service personnel. NATO, 23 вересня 2018 року. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm

36. European Commission. EU4Health Programme. Overview and Projects. URL: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health_en

37. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України: наказ МОЗ України від 28.08.2021 № 1836. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1137-21> (Дата звернення 04.06.2025)

38. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (Дата звернення 04.06.2025)

39. Міністерство соціальної політики України. У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів продовжується напрацювання системи реінтеграції ветеранів у цивільне життя . - 2022. - URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/u-komiteti-verkhovnoyi-rady-ukrayiny-z-pytan-sotsialnoyi-polityky-ta-zakhystu-prav-veteraniv-prodovzhuyetsya-napratsyuvannya-systemy-reintehratsiyi-veteraniv-u-tsyvilne-zhyttya> (04.06.2025)

40. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-p> (05.06.2025)

41. Fenix Project. Офіційний сайт. URL: <https://fenixproject.org/>

42. Благодійний фонд Маріуполя. Центри підтримки «ЯМаріуполь». -

URL:<https://mhhelp.org.ua/projects/tsentry-pidtrymky-ya-maryupol>

43. International Organization for Migration. Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine: Thematic Brief. March 2025.
URL:https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_Vetean%20Profiles%20and%20Reintegration%20Challenges%20in%20Ukraine_March_2025.pdf

44. International Organization for Migration. The Social Reintegration of Veterans in Ukraine. January 2024.
URL:https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/202401/veterans-social_reintegration_eng.pdf

45. International Organization for Migration. IOM Ukraine Annual Report 2024.
URL:<https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/country/Ukraine/iom-ukraine-annual-report-2024.pdf>

46. Momentum for Humanity. Rehab4U Fact Sheet. - 2024.
URL:<https://momentum4humanity.org/wp-content/uploads/2024/09/Rehab4Fact-Sheet-9-4-24-v2.pdf>

47. ReliefWeb. Veterans' Reintegration in Frontline Areas: Workshop Findings, March 2025. - 2025.
URL:<https://reliefweb.int/report/ukraine/veteransreintegration-frontline-areas-whats-next-findings-post-assessment-workshopmarch-2025-ukraine-enuk>

48. WHO Europe. Strengthening Rehabilitation Care Financing in Ukraine. - 2024.
URL:<https://www.who.int/europe/news/item/09122024strengtheningrehabilitatin-care-financing-in-ukraine--who-and-european-observatory-present-preliminary-findings>

49. Міністерство оборони України. Новини про фізичну реабілітацію військових. - 2024. URL: <https://mod.gov.ua/en/news/in-2024-nearly-600-service-members-and-their-families-underwent-rehabilitation-at-the-ministry-of-defence-sports-facilities> (Дата звернення 05.06.2025)

50. Friends of FDF. Mehad Solidarity for Wounded Veterans in Ukraine. - 2024. URL: <https://www.friendsoffdf.org/mehad-solidarity-wounded-veterans-ukraine/>

51. VeteranHub. Проєкти психологічної підтримки ветеранів. - 2024. URL: <https://veteranhub.com.ua>

52. Ініціатива «Пліч-о-пліч». Офіційна сторінка проєкту. - 2024. URL: <https://www.plich-o-plich.gov.ua/>

53. Український ветеранський фонд. Звіт про потреби та очікування ветеранів. - 2024. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/doc/report-2024.pdf> (Дата звернення 05.06.2025)

54. Government of Canada. Measuring outcomes in rehabilitation: ROMS system overview, 2023. URL: <https://www.canada.ca/en/healthcanada/services/rehabilitation/roms.html>

55. UK Government. Veterans UK: Supporting our armed forces community, 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/veterans-uk>

56. Закон України «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (Дата звернення 23.05.2025)

57. U.S. Department of Veterans Affairs. Telehealth. URL: <https://telehealth.va.gov/>

58. Veteraneninstituut. National Coordination Veterans' Services, Netherlands. URL: <https://www.veteraneninstituut.nl>

59. CatoSenteret. Official website. URL: <https://www.catosenteret.no/>

60. Zelensky: Over 46,000 Ukrainian soldiers killed since start of war. The Kyiv Independent, 25 Feb. 2025. URL: <https://kyivindependent.com/over-46-000-ukrainian-soldiers-killed-since-start-of-war-zelensky-says/>

61. UMJ. У 2023 р. держава вже профінансувала реабілітацію на 1,9 млрд грн. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-245322-u2023rderzhavavzheprofinansovala-reabilitatsiyu-na-1-9-mlrd-grn>

62. Укрінформ. Щороку майже 200 тисяч пацієнтів потребують медичної

реабілітаційної допомоги – МОЗ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3778529-soroku-majze200tisacpacientivpotrebuutmedicnoireabilitacijnoi-dopomogi-moz.html>

63. Скільки в Україні ветеранів: Мінветеранів назвало цифру // 24 Канал. – 2023. – 11 липня. URL: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026

64. МОЗ України. Навчання та професійна підготовка медичних працівників.

URL: <https://moz.gov.ua/uk/profesijnapidgotovkapracivnikivekstrenoimedycinidrugagrupa-potencijnih-treneriv-rozpochala-navchannja> (Дата звернення 06.06.2025)

65. Простір можливостей – звіт 2023 року. URL: <https://pm.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/Richnyj-zvit-2023-rik-kopiya.pdf> (Дата звернення 06.06.2025)

66. U.S. Department of Veterans Affairs. Community Partnerships. URL: https://www.va.gov/HEALTHPARTNERSHIPS/resources/FY21PS10_VCPBrochure_Final508Compliant.pdf

67. Lithuanian Veterans Centre. Official initiatives. URL: <https://veteranai.lt>